

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 127 (8)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 4. mail 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 90 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, haridusminister **K. Treffner**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**.

P ä e w a k o r d:

1. Ajutine seadus wallaametnikkude kohta — III lugemisel.

2. Wabariigi Walitsuse seletus osaihisus „Revalis'e kohta.

3. Awalikkude algkoolide seadus — III lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Westholm**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**. Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra muutmine. Juhataja **A. Rei**: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Teatan, et tänast päewakorda on muudetud. Wabariigi Walitsuse poolt on teadaanne tulnud, et tänasest päewakorrast peab Wabariigi Walitsuse seletus osaihisus „Revalis'e“ kohta välja jääma, sellepärast et walitsus selle kohta tarwilikku materjali ei ole saanud.

2. Teadaandmine muudatuste kohta Asutawa Kogu koosseisus. Enne päewakorra juurde minemist on weel teatada, et Asutawa Kogu liigete hulgas on välja astunud Peter Karin, tema asemele on seitsmest nimekirjast nr. 2 järgmine kandidaat kutsutud. See kandidaat on aga ära öelnud, sellepärast on järgmisele kandidaadile sellest nimekirjast, Karl Rand'ile kutse saadetud.

3. M. Püüman'i, J. Jans'i ja M. Martna küsimine Wabariigi Walitsusele walweliidu kohta. Peale selle on esitatud waheajal Asutawa Kogu nime peale küsimine walitsuse tegevuse üle 3 Asutawa Kogu liikme, Püüman'i, Jans'i ja Martna

allkirjadega, mis täiesti kodukorra nõuetele wastab ja sellepärast kodukorra nõuete järele päewakorda tuleb, kui Asutawa Kogu liigetel selle vastu midagi ei ole. Palun sekretääri ette lugeda.

Sekretäär **H. Martna** (loeb): „Eesti Wabariigi Walitsusele. Wäga austatud härra peaminister **J. Tõnisson**. Ajalehed on teate awaldanud, et Tallinna-Haapsalu rahukohtute kogu 12. skp. mingisuguse Eesti walweliidu registreeerinud, kellel ülesandeks olla selle üle walwata, et Eesti wabariik õigust, kohut ja seadust austawaks riigiks saaks.

Kui tõepoolest niisugune liit on asutatud, kui tõepoolest erainimesed liiduks kokku astuwad ja otsustawad selle üle walwama hakata, et Eesti wabariik õiguslikuks riigiks kujuneks, siis wõib see ainult seesugusest äratundmisest tekkida, et riigi walitsuseasutused oma tegewuses sedawõrd hooletumad on olnud, et õigusliku riigi kujunemine nende inimeste arwates küsitawaks kipub saama.

Palume teid, austatud härra peaminister, Asutawas Kogus selles asjas „lühikese küsimise“ wastamise wormis lahkelt seletust anda.

Suure lugupidamisega **M. Püüman**, **J. Jans**, **M. Martna**.“

Juhataja **A. Rei**: Kodukorra § 19 põhjal wõib küsimuse wõi arupärimise kohe päewakorda wõtta wõi komisjoni anda. Selle küsimise kohta on sõna kahel poolt ja kahel wastu. Palujad on ette pannud selle küsimise peale täna wastust anda. Kas tehtakse teistsuguseid ettepanekuid, wõi tahetakse selle kohta sõna wõtta? Sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

4. Peaministri seletus walweliidu kohta. Peaminister **J. Tõnisson**: Austatud rahwasaadikud! Esimest korda, kui teade silma puutus, et iseäralik walweliit on asutatud, kellel harukordsed ülesanded on meie riigielu terwendamiseks,

oli mulje, et siin mingisuguse harukordse nähtusega tegemist on, millega on tarwis walitsusel kohe tegemist teha. Ta oli kohtuwõimude poolt registreeritud. Selle põhikirjas oli tähendatud, et walweliidul on ülesandeks walwata selle üle, et igasugused riigi ja rahwa wastased teod, nagu riiklikud kelmused, altkäemaksuwõtmised jne. awalikkuse ette toodud ja karistatud saaksid. Teiseks pidi walweliit välja astuma wõitluseks igasuguste riiklikkude ja seltskondlikkude wäärnähustuste wastu, nende kõrwaldamiseks samme tehes walitsuse, omawalitsuse ja seltskondlikkude asutuste ees, kui ka töötades ajakirjanduses elawa sõnaga, et seega seltskondlikku arwamist luua ja seltskondliku terwendawa mõju all sihtisid teostada. Selle ülesande kohta käiwa § 1. esimene osa on niisugune, on sedawõrd üldine, et siit wäga palju wõib välja lugeda. Kui walweliidul ülesandeks on riiklikke kuritegusid, kelmusi jne. awalikkuse ette tuua ja karistuse alla saata, siis kõlab see nii umbes, nagu oleks nüüd Eesti wabariigis seaduslik wõim kuritegude uurimiseks ja karistamiseks sedawõrd wõimetu, et kodanikud peawad harukordselt kokku astuma, et oma käe peal õigust ja korda maksmanna, nagu seda keskajal katsuti, kus keset korralagedust ja hädaohtlikkust kodanikud omal käel pidid katsuma õiguliku korra eest wõidelda. See oleks õieti Eesti riigi wõimu ja korra eitamine ja seal peaks õieti küsima, kas siis sarnaste wõtete ja sarnaste abinõude jaoks meil tõsine asjalik pind olemas on, kas meie seisukord siis tõesti niisugune on, et meil riigiwõimud ei saa enam kuritegusid jälgida ja ei saa neid karistada. Kui see nii oleks, siis see tähendaks, et meie korralageduse teele oleme sattunud, kus riiki ja rahwast tõsine hädaoht waritseb. Kõike sellesarnast, mida nii ühe kui teise waatega inimesed tunnustama peawad, meil midagi ei ole. Kui meil kuritegusid sünnib, siis on meil politseijuurdlustest kunni kohtu-uurimiseni niipalju tegurid liikumas, et waewalt kellelgi põhjust on karta, et mõni asi täiesti selgitamata jääb ja karistamata. Tõsi on, et meie oleme pidanud sõjaajal kõike oma jõudu koondamata riigi kaitseks ja iseseiswuse wõitluse peale. Meie kohtutel on wäga palju tegelasi olnud sõjawäes. Õigusteadlasi ei ole saadud sõjateenistusest wabastada, et neid kohtu-uurijate kohtade peale paigu-

tada, nagu kohtuministril, soowiks oli. On pidanud kohtunikud üle jõu töötama, mõnes kohas kahte jaoskonda ajutiselt oma käes pidama. Hiljuti esines kohtuminister walitsusele täieliku aruandega kohtuministeeriumi tegewuse kohta. Sellest aruandest wõib öelda, et meil niihästi kohtu-uurijate kui ka kohtuametnikkude tegewuse alal silma paistab täielik töö edukus. Kõik uurimised ja kohtuaktid liiguwad, ja kui mõnes kohas uurimise all seisew asi on pidanud natukene kauem ootama, kui see normaaloludes loomulik oleks olnud, siis on nüüd wiimasel ajal pärast sõja lõppu ka selle poolest asi igalpool paranenud. Kui ajakirjanduses on süüdistusi olnud kuritarwituste kohta, niihästi riigi- kui ka omawalitsuse asutustes, siis ei ole siin mitte midagi iseäralikku, sest terwes maailmas on sõja tagajärjel kuritegewust palju rohkem tunda, kui enne. Meil ei ole see wististi mitte suuremal arwul ilmsiks tulnud, samuti ei ole meil ka suuresti kuritegewusi riigi- ja omawalitsuse asutustes. Ajakirjandusest näeme, et süüdistused suuremalt jaolt eraärimeeste ja erategewuse esitajate tegewuse wastu käiwad. Igalpool, kus kuritarwitusi on olnud, on katsutud wahele astuda. Meie prokuratuur ja meie kohtu-uurijad töötawad täie jõuga. Mingisugust meeleafalduslikku usaldamatust kohtuwõimude tegewuse kohta awaldada ei ole kellelgi põhjust, ja sellepärast ei ole walitsusele mitte õieti selge, mis walweliit on tahtnud kätte saada. Esimesed teated walweliidu olemasolu kohta awaldati ajakirjanduses. Walweliit awaldas seal mõned teated selle kohta, mis tema arwates kohe peaks sündima. Seal oli muuseas öeldud, et sõjawäe warustuswalitsus tuleb kohe uurimisele wõtta, samuti teatati, et palju Eesti laewu sõidab wõõra lipu all. See kõik ei ole mingi suur uudis, mis walweliit oleks kätte saanud. Warustuswalitsuse üksikute ametnikkude üle, kelle tegewuses kuritarwitusi ilmsiks on tulnud, on uurimine käimas. Wastawatele wõimudele on küsimus otsustamiseks esitatud. Mis aga puutub wõõra lipu all sõitwatesse laewadesse, siis on wälisministeerium juba paari kuu eest selleks samme astunud, et see selgitamisele wõetud ja kõrwaldatud saaks. Wõõraste lipude all sõitmine on just sõjaolude tagajärg ja on seletataw meie rahwuswahelise seisukorra läbi, milles meie wiimastel aastatel oleme elanud. Kui tegemist on ai-

nult niisuguste asjadega, kus walweliit ajakirjanduses ühte wõi teist wäärnäh-tust piitsutab, siis ei wõi selle wastu mi-dagi olla. Kirjutatagu ometi ja juhita-gu tähelpanu, wäga hea! Kui aga põhikirja üldisest punktist seda wälja loetakse, et wõib uurida jne., mida ei wõi lubada üksikutele kodanikkudele, siis loeb walitsus oma kohuseks wahele astuda ja siis ei näe walweliit enam homset päewa. Meie ei taha kellelegi lubada, et Eestis oleks peale seadusliku riigiwõimu weel mõni muu wõim, kes kuritarwitustega tege-mist teeb. Meil on kohtuwõim tegew ja walitsus tahab kohtule abiks olla, et kõik teha, mis seaduse ja korra kindlustami-seks tarwis on. Ja selles mõttes arwan mina, et meil ei ole tarwidust walweliidu küsimusega siin pikemalt tegemist teha. Edaspidi näeme, mis walweliit teha ta-hab. Noh, mõned on naljatades öelnud, et siin tahetakse mõnesugust detektiiv-bürood asutada. Muidugi see wõib ehk olla, kuid selleks peab kohane luba olema, ja teiseks tuleb silmas pidada, et seadustest üle ei astutaks, sest siis astub walitsuse wõim wahele. Arwan, et ei ole põhjust repressiiv abinõusid tarwi-tusele wõtta sennikaua, kui jäädakse sea-duse ja korra piiridesse. Kui aga ühegi sammuga sellest üle astutakse, siis astub walitsus wahele.

5. Ajutine seadus Omawalitsuse
wallaametnik- komisjoni aru-
kude palga ja andja **J. Reinthal**
tööolude korral- kannab ette ja
damise kohta — eraldi hääleta-
III lugemisel. misel wõetakse
enamusega seaduseelnõu
pealkiri ja §§ 1—3.

Ajutine seadus wallaametnikkude palga ja tööolude korraldamise kohta.

§ 1. Maakonnakoogul on õigus walla walitud ja palgatud ametnikkude palga alammäärad kindlaks määrata.

§ 2. Maakonnakoogul on õigus wallasekretäride abide ametisse wõt-mist wallale sunduslikuks teha, kus töö-rohkus seda nõuab.

§ 3. Maakonnawalitsusel on õigus neid wallasekretäre, kes peale 1. märtsi 1917. a. wallasekretäri ametisse astu-nud, nende ametioskuses eksamineerida lasta siseministri poolt kindlaksmääratud kawa järele ja ameti mitteoskajaid sea-

duslikus korras tagandamiseks ette panna. Uuesti ametisse walitawad sek-retärid peawad oma ametioskuse kohta sellekohase tunnistuse ette näitama.

Juhataja **A. Rei**: Panen selle sea-duse terwena hääletamisele. (Hääle-tatakse.) Nähtawa enamusega on ajutine seadus wallaamet-nikkude palga ja tööolude kor-raldamise kohta III lugemisel wastu wõetud.

H. Nurk (sd.): Panen ette tunnis-tada, et sellel seadusel edasilükkamatuse iseloom on.

Juhataja **A. Rei**: On ettepanek tehtud tunnistada, et praegu wastuwõe-tud seadusel edasilükkamatuse iseloom on. Aruandja ühineb selle ettepanekuga. (Hääletatakse.) Nähtawa ena-musega on see ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **J. Reinthal**: Teen et-tepaneku see seadus maksma panna ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **A. Rei**: Ettepanek on tehtud III lugemisel wastuwõetud seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata maksma panna. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ette-panek wastu wõetud.

6. Awalikkude Hariduskommis-
algkoolide sea- joni aruandja **W.**
dus — III lu- **Päts** (loeb): B. Öpe-
gemisel. keel. § 4. Algkoolid ja-
gunewad õpilaste ema-
keele järele eesti-, saksa-, wene-, rootsi-
wõi muukeelelisteks.

Märkus: Õpilaste emakeel arwa-takse nende rahwuse järele. Kui lapse-wanemad ei ole ühest rahwusest, arwa-takse lapse rahwus wanemate ülesand-mise järele. Kui lapsewanemate arwami-sed lapse rahwuse ülesandmisel lahku lä-hewad, loetakse lapse emakeeleks lapse kodukeel, mida ta kõige paremine oskab.

Juhataja **A. Rei**: (Hääleta-takse.): § 4 on nähtawa enamu-sega wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb):
„§ 5. Wähemusrahwustele wabariigi kodanikkudele iseäraldi kooli wõi klassi awamine saab kohustawaks riigiwalit-

susele, kui läbistikku vähemalt 20 õpilast kogub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel on võimalik; selle juures võib tarviliku õpilaste arvu saamiseks ühendada ühe õpetaja juhatusse alla ühte klassitappa mitme õpeaasta (klassi) õpilased.

Märkus 1. Kui vähem kui 20 niisugust õpilast koos on, siis on riik kohustatud nende õpetamise jaoks abiraha maksma nendele organisatsioonidele, kelle peale laste koolitamine pandud saab ja nimelt sellel arwul, kui palju iga lapse koolitamine riigile maksma läheks.

Märkus 2. Väiksematel saartel awatakse algkool või klass, kui vähemalt 10 õpilast kogub, kelle õpetamine ühe õpetaja juhatusel võimalik.

Märkus 1 tehti lugemisel ja võeti Asutawa Kogu poolt vastu, kuid hariduskomisjon leidis omalt poolt, et see märkus kohane ei ole. Mina kui komisjoni esitaja ei toeta märkus 1 kolmandal lugemisel mitte.

E. Asson (sd.): Et hariduskomisjoni aruandja otsekohest ettepanekut ei teinud § 5. esimene märkus välja jätta, siis teen mina selle ettepaneku. Arwan, et kuskil ilmas vähemusrahvusest kooliealised lapsed niisugust riiklikku toetust ei saa, kui palju see märkus siin Eesti riigi käest nõuab. Nõutakse abiraha sel arwul, kui palju iga lapse koolitamine maksma läheks, see tähendab, kui kuskil ütleme 2 õpilast on, kes endid sakslasteks või muulasteks peawad, siis kohustab see märkus riigivalitsust neile kas kooliõpetaja koju võtma, või neid lapsi kooli saatma ja nende koolitamise eest raha maksma. Igatahes ei tehta seda kuskil riigis ja väike Eesti ei pea maailma selle märkusega üllatama.

M. Bock (sks.): Ich hielt die Redaktion für selbstverständlich, wenn man den Schulzwang einführt, dann muss man die Konsequenzen tragen. Ist es geschehen, dass das Reich den Schulzwang eingeführt hat, dann müssen alle Kinder dieselbe Schulung haben, und nicht allein estnische Kinder. Ich sehe überhaupt in diesem § keinerlei Schwierigkeiten, die Sache ist nämlich so: wir sagen, wenn 20 Kindern zusammen sind, so werden für die Kinder offizielle Klassen eröffnet, sind aber nicht 20 Kinder, sind 17, 15, was soll dann mit denen geschehen?

Haridusminister K. Treffner: Ma loen tarvilikuks siin paragrahwis teha redaktsioonilise paranduse. Nimelt on see ühendatud sellega, et „klassi või kooli awamine saab kohustavaks riigivalitsusele, kui läbistikku vähemalt 20 õpilast kogub.“ Kuid siin oleks otstarbekohasem sõna „riigivalitsusele“ asemel lugeda „algkoolide ülewalpidajatele asutustele“, sest alati pole ju riik kooli ülewalpidaja, waid ka kohalikud omawalitsused.

Juhataja A. Rei: Lõpukokkuwõtteks on sõna aruandjal.

Aruandja W. Päts: Haridusministri paranduse, „riigivalitsusele“ asemel panna sõnad „koolide ülewalpidajatele asutustele“, leian ma täiesti loomuliku olewat ja selle kõige eelnõuga kokkukäiwa, sellepärast toetan seda parandust. Teise paranduse kohta, mis rahwaesitaja Bock siin tegi, awaldas in ma juba komisjoni seisukoha ja sellepärast ei või ma mitte sellega ühineda. Ühinen r h s. Asson'i ettepanekuga.

Juhataja A. Rei: Ma asun hääletamisele. Akl. Asson tegi ettepaneku § 5. märkus 1 välja jätta. Et komisjoni aruandja sellega on ühinenud, siis tuleb lugeda seda komisjoni esitaja seisukohta nõnda, et see märkus 1 praegusel juhtumisel tuleb hääletamise alla võtta kui parandus, mida r h s. Bock on kaitse nud. Kõigepealt tuleb hääletada küsimus, kas märkus 1 § 5. sisse jätta või mitte, sest nagu ma r h s. Bock'i kõnest aru sain, toetab tema märkuse sissejätmist. (Hääletatakse.) Nähtawa ena m u s e g a o t s u s t a t a k s e m ä r k u s 1. § 5. välja jätta. Panen § 5 ilma märkus 1. ühes haridusministri poolt tehtud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa ena m u s e g a o n § 5. vastu võetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtawa ena m u s e g a §§ 6—9.

§ 6. Lapsed, kelle jaoks — nende wä h e s e arwu pärast — ei ole korraldatud emakeelelist kooli, wõjwad õpetust saada erateel kas kodus või muukeelses koolis.

§ 7. Õpilane võib õppida mitteema keelses awalikus koolis ainult mõjuwail

põhjusil, mida otsustab kohalik maakonna- või linna kooliwalitsus.

C. Koolikohustus. § 8. Lapsed, kes õpeaasta alguseks 7 aastat wanaks saanud, on kohustatud algkooli astuma.

M ä r k u s 1. Kohalik maakonna või linna kooliwalitsus võib haridusministee-riumi nõusolemisel tema alla kuuluwates koolides koolikohustuse algust ühe aasta wõrra esialgul edasi lükata, kunni koolidewõrgu täieliku wäljatöötamiseni.

M ä r k u s 2. Erandina wõiwad üksikud lapsed ka hiljem kooli astuda, kui selleks on mõjuwad põhjused; kauakestew haigus, wõi hiline kehalik wõi waimline arenemine.

M ä r k u s 3. Pedagoogikanõukogu võib last ka ühe aasta nooremalt kooli wastu wõtta, kui ta tarwilikult arenenud.

§ 9. Koolikohustus kestab algkoolis kas kunni kursuse lõpetamiseni, wõi — mittelõpetamise korral kunni 16 aasta wanuseni. Õpilased, kes 16 aastat wanaks saanud õpeaasta kestwusel, peawad koolis käima kunni selle õpeaasta lõpuni.

A r u a n d j a W. P ä t s: § 10. Selles paragrahwis on ümberkirjutamise juures tulnud sõnad „kohaliku kooliwalitsuse poolt“, mis tuleksid wälja jätta. Teisel lugemisel ei saanud mitte wastu wõetud klambrites olewad sõnad „kodus“ ja „wõi muul teel“. Komisjon arutas asja läbi ja ma teen komisjoni nimel ettepaneku neid sõnu siiski alles jätta. Nõnda käiks § 10 järgmiselt (loeb): „Lapsed, kes kodus, erakoolides wõi muul teel õpetust saawad, mis mitte alamal ei seisa awaliku algkooli õpetusest, wabastatakse awalikus algkoolis käimisest maakonna wõi linna kooliwalitsuse poolt kohaliku kooliwalitsuse ettepanekul, kes nende laste korraliku õpetuse saamise järele walwab. Selle õpetuse tasapinna kõrguse üle otsustawad asutused ja isikud, kelle hooleks on antud kooli pedagoogiline instrueerimine ja ülewälwe.“

A. Weiderman (töer.): Ma arwan, kui meie § 10. niisuguses kujus wastu wõtame, nagu ta II lugemisel on kujunenud, siis seaksime meie oma koolisüsteemi kiwinenud olekusse, (K. P ä t s, maal.: Ega see kaua ei kesta!) mis õieti öelda kooli edenemisele kahjulik ja mitte otstarbekohane. Siin on § 1. öeldud, et „algkool moodustab ühtluskooli

I järgu“ ja nüüd on § 10. öeldud „lapsed, kes õpiwad erakoolis, wabastatakse...“. Nii siis muutübilisi awalikke koole ei tohi olla; kõik teised koolid, niipalju kui neid on, peawad olema ehitatud algkooli peale. Nii lihtsalt asja aga ei wõi otsustada. Arwatawasti on meil tarwis, et meil oleksid keskkoolid rajatud algkooli peale, wõiksid olla peale selle, nii öelda, walitsewa tüübi weel teised koolid, mis algkoolide peal ei rajane. See on kooli enese sisu pärast tarwilik; näiteks wõtame muusika- ja teised kunstikoolid. Kui õpilane algkoolis 14 aastani õpib, siis ehk mõnda niisugusesse kooli astub, siis ei wõi see kool temale ehk niisuguseid tagajärgi anda, kui siis, kui ta seal waremalt õppima hakkaks. On ehk tarwilik, et laps seal waremalt, wõib olla isegi 10-aastaselt õppima hakkaks. Nõnda, et siin seda ära otsustada, et teised koolid kõik peawad algkoolide peale rajatud olema, nagu see praegu on kujunenud, minu arwates ei wõiks. Teine asi on koduõpetus. Läänud korral heideti see seadusest wälja ja põhjuseks toodi ette, et siis jõukamad klassid ei hoolitseks rahwaskooli eest, waid õpetaksid oma lapsi kodus; niisugusel puhul peaksime kinni panna ka erakoolid, neid ei tohiks siis ka olla, sellepärast, et erakoolid suuremalt jaolt niisugused on, kus maks õige kõrge. Tallinnas on ka mõnes erakoolis kooliraha üle 1.000 marga. Nii peaksime erakoolid ka ära jätma, sest niisugust summat ei suuda paljud maksta. Teiselt poolt arwan mina, et meie selle surweabinõuga klassiwaheid ei suuda häwitada. Tallinnas õpiwad kodus umbes 75—80 last, nende teadete järele, mis mul on. Siin ei ole põhjuseks mitte ainult see asjaolu, et tahetakse kodus õpetada, et peetakse paremaks koduõpetamist, waid siin on mitmesugused teised; sagedasti terwislikud põhjused, laps ei suuda, ei wõi õppida harilikus koolis. Meie kooliruumid on nõnda täis tuubitud, et sinna, kus juba 50 last õpiwad, weel sundida üht last juurde astuma, tõesti üleliigne oleks. Teiselt poolt wõiwad maal juhtumised olla, et lapsewanem tõesti paremini suudab oma last õpetada, kui ehk kohalik kool seda suudab, uue kooli loomine sünnitaks ras- kusi. Kui lapsewanem tõesti näidata suudab, et ta suudab nõnda õpetada, et see õpetus madalamal ei seisa, kui awalikkudes koolides õpetamine, wabastatakse laps koolisundusest. Wastasel korral ei

saaks kooliwalitsus muud teha, kui wane-
maid kohtu kätte anda; ma arwan, et
kohalikkudel kooliwalitsustel on niipalju
praeguse kooli korraldamisega tööd, et
kui seal veel wanemaid kohtu kätte
andma hakata, siis peaks kohtu osakonna
juurde looma. (J. Temant, maal.:
Tribunaali!) Ma arwan, et kodu-
õpetust tuleks lubada, muidugi erakorrali-
selt, kui see õpetus seisab tarwilikul kõr-
gusel, nii et meie otsekohe ei luba, waid
maakonna wõi linna kooliwalitsuste ot-
sustada jääb, kas lubada, wõi mitte. Kui
maakonna wõi linna kooliwalitsus leiab, et
koduõpetus tarwilikul kõrgusel ei seisa,
ja selleks mõjuwaid põhjusi ei ole, siis ei
lubata seda mitte, kui aga niisugused mõ-
juwad põhjused ette tuuakse, siis tuleks
ehk erand teha. Sellepärast on minu et-
tepanek niisugune, et koduõpetus niisugu-
sel kujul wastu wõtta, nagu ta oli I luge-
misel. Kellel kooliõpetaja wõi kooli-
preili koju wõetud, kellest ei tea, mida ta
õpetab peale keele, ja kelle õpetus ei
seisa mitte tarwilikul kõrgusel, niisugusel
korral muidugi kooliwalitsus ei luba. Tei-
seks arwan ma, et see „wõi muul teel“,
mis läinud korral wälja heideti, tuleks
selgemalt öelda. Ma paneksin ette „muu-
tüübilistes koolides“, et jätaks wõimalus,
et ka awalikud koolid wõiwad teisiti kor-
raldatud olla, peale selle walitsewa tüübi,
mis ette nähtud. Minu ettepanek oleks
§ 10. algus järgmiselt lugeda: „Lapsed,
kes kodus, erakoolides wõi muutüübilistes
koolides õpetust saawad, mis mitte jne.“

Juhataja **A. Rei**: Ma juhin rhs.
Weiderman'i tähelpanu selle peale, et
kodukorra § 38. põhjal on III lugemisel
wõimalik seaduseelnõu kohta teha neid
parandusi, mis I ja II lugemisel on tehtud.

A. Weiderman (töer.) kohalt: Ma
täheandan selle kohta, et sõnad „muu-
tüübilises koolis“ wist selles hääle-
tamise piiris on. Esimesel korral lubati
„muul teel“ õpetada. See tähendab aga
piiramata wõimalust. Ma arwan sellepä-
rast, et minu parandus sellekohastes pii-
rides wististi on hääletamisel olnud ja sel-
lepärast wastuwõetaw ja hääletamisõi-
guslik on.

E. Asson (sd.): Härra Weiderman
üllatas täna mind oma kõnega. Ma ar-
wasin senni, et härra Weiderman on tõ-
sise ühtluskooli kaitsja ja poolehoidja.
Tänasest tema kõnest selgus aga, et ta

seda ei ole, waid mingisuguse „ersats“
ühtluskooli poolehoidja on. (A. Wei-
derman, töer.: Ühtluskool pole
mitte ühesarnane kool!) Ühtlus-
kooli peamõte seisab selles, et algkoolis
käiatele õpilastele wõimaldatud on edasi-
õppimine. Teie rääkisite suure ärewu-
suga sellest, kuidas sellega peale hakata,
et keskkooli otsekohe algkooli otsa ehi-
tada. Olin imestanud seda teilt kuuldes.
(J. Temant, maal.: Jah, sõber ei
ole enam truu!) Ma soowitaksin iga-
tahes, et härra Weiderman ikka sellele
seisukohale jääks, mida ta senni kaitse-
nud, see on tõsise ühtluskooli mõtte
juurde.

Mis nüüd koduõpetusesse puutub, siis
on meie rühm juba teisel lugemisel tooni-
tanud, et ta koduõpetamise wastu on. Ka
härra Weiderman peaks seda ütlema, sest
temal, kui kooliosakonna juhatajal, peaks
teada olema, et täielikult wõimatu on ko-
duõpetust kontroleerida. Koduõpetust lu-
bades jätame koolisunduse paberile. Neil
wähestel koolinõunikudel, kes meil ole-
mas, on raske koolegi rewideerida, meie
ei wõi sugugi nõuda ja oodata, et neil
aega jätkuks koduõpetuse rewideerimi-
seks. Kui koolinõunikud hiljuti haridus-
ministeeriumi koosolekul olid, olid nad
kõik koduõpetuse wastu, sel põhjusel
juba, et neil seda wõimatu kontroleerida
on. Ka koolisundust ei ole siis wõimalik
täiesti läbi wiia, kui meie ühe osa lapsi
ühisest koolist wabastame.

Nüüd waadake, kas siis tõesti nii hir-
mus hädaohtlik on lapsi kooli saata, kas
kooliskäimine tõesti nii suurt kahju toob.
Inimene on ju seltskonna liige ja teda peab
juba lapsest saadik selleks kaswatama.
Laps peab laste seltskonnas üles kas-
wama, sest enesele wastawate olewuste
keskel areneb tema hing kõige paremini.
Tema seltskondlikud omadused saawad
omasuguste keskel wiibides kõige pare-
mini wälja areneda. Kõige halwem on see,
kui wäike laps koduõpetuse tõttu on sun-
nitud oma ümber karmist elust rõhutatud
täiskaswanute nägusid nägema, aga mitte
rõõmsaid laste nägusid. Laste eneste pä-
rast on tingimata tarwis neid kooli wõi
lasteaeda saata. Kui meie sisuliselt ko-
duõpetust waatame, siis ei wõi selle kohta
kaht arwamist olla, et koduõpetamine
suuremalt jaolt wilets õpetamine on. Ko-
dukooliõpetajad meie päewil on wäikese
haridusega isikud, sest meil on ju suur
kooliõpetajate puudus, ja korralikud koo-

liõpetajad on kõik koolides ametis. Koduõpetajateks on igatahes kahtlase haridusega isikud. (Protestihüüded paremalt poolt.) Härrad, teie olete ärewil. Ma ütlen, see oleks isegi patt, kui hea kooliõpetaja oma jõudu ühe või kahe lapse peale raiskaks, selle asemel, et koolis oma tööjõudu hulga laste heaks kulutada. Kodukooliõpetajateks ei ole isikud, kes hea koolihariduse saanud, vaid Saksa või Wene preilid, kel teistes kohtades raske on tööd leida. Et koduõpetus sel kombel puudulik on, see on igaühele selge. Kui küll arwatakse, et koduõpetust sel teel võib kontrollida, et iga õppeaasta lõpul koduõppinuid lapsi kohustada teatawa õppeasutuse juures wastawa õppeaasta õppekawa piirides eksami andma, on sel ometi ka halwad küljed. Ühelt poolt saab nii natuke õpetust kontrollida, aga pedagoogiliselt oleme meie eksamid ju ammuigi hukka mõistnud ja ma ei pea neid ka heaks abinõuks koduõpetuse kontrollimise juures, sest sel kombel muutuks koduõpetus ainult eksami wastu walmistamiseks ja lapse wabast hingelisest arenemisest ei või siis juttugi olla. Nõnda igakülgset koduõpetust waadeldes leiame meie, sotsiaaldemokraadid, selle täiesti wastuwõtmatu olewat. Meie ei salga ka mitte, et meie siin teatawat poliitikat ajame. Lastewanemad, kes koduõpetust nõuawad, ei taha oma lapsi kooli saata peasjalikult sellepärast, et koolid on wilet-sal järjel. Kooliruumid on wäga halwad, on ka halwad kooliõpetajad jne., kuid ometi käiwad waeste wanemate lapsed seal. Kodukooliõpetuse lubamisega jääb see rahwakiht, kellel waranduslikult võimalik oleks meie rahwakooli paremale järjele tõsta, rahwakoolist eemale. Käigu ka nende lapsed halbades koolides, siis hakkawad nad tingimata rutem koolide eest hoolitsema, koole paremale järjele seadma. Hakkame oma koole ühisel jõul tõstma. Mu härrad, kui teie kohustatud olete omi lapsi kooli saatma, siis usun ma, et teie haridusministeeriumi eelarwest siin neid summasid maha ei tõmba, mis sinna ülesse on wõetud õpetajate seminnaaride awamiseks. Samuti usun, et teie mõtte poolehoidjad linnawalitsustes, maakonnawalitsustes ja wallawalitsustes ei saa siis kunagi keelama summasid haridusrikkudeks otstarweteks. Toetan oma rühma nimel koduõpetuse wäljajätmist, samuti ka sõnade „muul teel“ wäljajät-

mist. Ühe sõnaga toetan seda redaktsiooni, mis teisel lugemisel wastu wõeti.

N. Kann (krst.): Selle küsimuse üle waieldi juba hariduskommisjonis õige pikalt ja kaua. Juba seal näitasin ma, et täitsa wõimatu on nõuda, et meie koduõpetuse täitsa ära keelaksime. Ma ei tea kui palju neid juhtumisi tuleb, kus koduõpetajat waja, kuid igal kodanikul peaks õigus olema, et tema sel juhtumisel, kui tema oma last kooli saata ei taha, oma last kooli saata ei või, et tal see õigus oleks kodus õpetust anda. Meil on nõndanimetatud lasteringid olemas, mitmel pool kutsutakse mõnda perekonda 5—10 last kokku ja antakse nendele õpetust. Sellel on kõik kooli head omadused olemas ja võiks teda õieti kooliga wõrrelda. Wõtame näiteks niisuguse koha, mis awalikust koolist wähemalt 7—8 wersta eemal, sealt on just waesematel wanematel kõige raskem lapsi kooli saata ja seal oleks niisugusest kodusest õpetusringist lastele ainult kasu. Rahwaesitaja Weiderman tõi siin teise juhtumise ette. Kui laps haiglase terwisega on, siis ei või teda halbadesse ja täistuubitud kooliruumidesse saata, kus ta pealegi päew otsa sooja sööki ei saa. Nii siis tuleks jätta nii, nagu komisjoni poolt ette pandud, et kodus, erakoolis või muul teel laps õpetust võiks saada. § 6. wõtsime wastu, et wähemusrahwustel need õigused on. Nüüd tahetakse eestlasi, kui enamusrahwast ilma selle õiguse jätta. Wenelane või sakslane võib omale koduõpetaja wõtta, eestlasel aga seda õigust ei ole. Õigluse seisukohast asja peale waadates peaks enamusrahwusele sedasama lubama, mis wähemusrahwusel on. Toetan komisjoni aruandja poolt ette pandud § 10. ja palun seda wastu wõtta.

M. Reisik (rhw.): Ma kaitsen § 10. sellel kujul, nagu ta komisjoni poolt sisse antud, tähendab sel kujul, et sisse jääks „või muul teel“. Härra Kann ja Weiderman on neid põhjusi juba nimetanud, mille najal minagi seda kaitsen. Mina mõtlen, et esimene ja peatingimine on, et poliitika koolist võimalikult eemale jääks. Seda ütlen preili Asson'ile. Meie ei awa oma koole poliitilistel alustel, waid lihtsalt kooli ja rahwahariduse nimel. Sellega, et meie oma kooliseadust nii kiwistame ja piirame, mis teataw isiku wägistamine on, sellega surume ja ruineerime

oma rahwa algharidust õige suurel mõõdul. Akl. Asson tunnistab isegi, et meie rahwakoolid maal õige viletsad on, kuid meie teame, et see ajutiselt nii on. Mispärast meie ei luba ühelgi oma rahwa lapsel paremat haridust saada, kellel see võimalik oleks, kus jääks siis isiku arenemise võimalus? Kogu rahwa ühe shablooni alla surumine teeks meie haridusele õige tublisti kahju. Kui meie vaatame seda määrust praktilisest küljest, siis peame ütleva, et seesama koduõpetuse keeld lõpmata palju raskusi kaasa toob. Kui meie rahwas oleks koos, oleks koolide korraldamine ikkagi kergem, aga meie teame, et maal elatakse ükssteisest lahus ja meie teame, et koolivõrk tulevikus nii tihe ei saa olema, et kool kõigile kättesaadav oleks, vaid seal tuleb lapsi 10-te werstade kaugusele kooli saata. Ma olin ise aastate eest ühe parema kihelkonnakooli õpetajaks ja pean ütleva, et halb oli waadata, kuidas 10—11-aastased lapsed nädal otsa halbades ruumides külma söögi waral pidid elama. Ma kardan, et nüüd, kus koolimajad veel korraldatud ei ole, väga halb on, kui meie sunnime mingisugustel poliitilistel põhjustel kõiki lapsi tingimata kooli puuduste all kannatama. Kordan veel ühte, et väga paha nähtuse toob see enesega kaasa, kui meie selle paragrahwi kaudu täielikult ära keelame koduse õpetuse kõigile lastele. Järgmine paragrahw ütleb nende laste kohta, kes waimliselt täitsa wõimetud on, et nad peawad paigutatud saama kaswatusmajadesse. Meil praegu neid ei ole ja see paragrahw jääb esialgu täitsa paberile. Mis saab neist lastest, kui neid kodus ka õpetada ei wõi. On palju lapsi, kes kartliku iseloomuga ja puuduliku mõistusega, need ei saa shabloonilise kaswatuse juures hästi edasi. Kui neid aga tõesti arusaamisega ja asja juures olew inimene kaswatab ja nendega oskab ümber käia, siis wõib niisugune laps täitsa eluwõimuliseks ja arusaajaks inimeseks kaswada. Meie oma kooliseadusega takistaksime esialgu 10 aastate jooksul niisuguste inimeste arenemist. Meie ei luba juba lapse emalegi last kaswatada oma tundmuste järele. Kõik lapsed peawad tingimata riikliku shablooni alla painutatama ja kaswatama kõigepealt kodanik 7-aastasest lapsest. Ma kordan, et see enesega ühe suure kuriteo kaasa toob, nagu igasugune keeluseadus seda teeb. Meie teame, et

haiguse tõttu lapsed koolist wabastatud saawad, sest nii ütleb üks järgmine paragrahw. Järeldus on, leidub ikka tutaw arst, kes suure palwe peale wanematele wastu tuleb ja niisuguse sedeli kirjutab, millega last koolist wõib wabastada. Mis jaoks niisuguseid keerdkäike tarwitada? Meie oleme juba tagajärgi näinud kõiksugustest keeluseadustest, miks tahame siin jällegi uut keeluseadust tarwitada. See on minu arwates täitsa lubamata. Ma ei taha pikemalt kõnelda individuaalsest wabadusest. (W a h e l h ü e p a r e m a l t p o o l t : O i , s e d a o l e k s t a r w i s ! S o t s i d e i s a a s e l l e s t a r u !) Ei taha samuti ka kõnelda neist kunstilistest kalduwustest, mis lastel olla wõiksid ja mis individuaalselt peawad wälja arendatud saama. Kuid ma mõtlen, et see kooliseadus, nii nagu ta meil alles praegu on, niikaua kui meie ta wastu oleme wõtnud, juba mõne üksiku punktiga, nagu usuõpetuse ärakaotamine, rahwa hulgas väga palju rahulolematust sigitaks, ja ma kardan, et koduõpetuse keelamise teel seda rahulolematust ainult suurendatakse ning wõin ainult ühte öelda, et Eesti rahwas on hariduse poolehoidja rahwas, on kooli ikka armastanud. Ma tean ju, kuidas meie ise oleme haridust saanud wanemate suure püüdmise läbi ja ma ei usu mitte, et Eesti rahwas tulevikus waenuliseks läheb kooli wastu, siis kui kodus ka lubatakse õpetada. Mina mõtlen, et siht peaks olema, eestkätt meie Asutawa Kogu siht, ja muidugi ka terve Eesti riigi tulewiku siht, et meie oma rahwakooli võimalikult niivõrd kõrgele järjele ehitaksime, et see igaleühele armas oleks ja üks meie paljastest peaks olema meie rahwakool, et sinna sissepääsemist igaüks auasjaks peaks. Aga niisuguste määrustega ei saa meie läbi. Rahwaesitaja härra Martna ütles ühekorra ühe ilusa sõna meie äärmisele paremale tiiwale: „Ärge külwate...“ Ma tahaksin seda öelda meie pahemale tiiwale, et teie nende pedagoogiliste määrustega külwate tuska rahwa hulgas. Mina ühinen komisjoni ettepanekuga.

M. Martna (sd.): Austatud rahwaasemikud! Ma pean tunnistama, et ma siia tulles ja härra Weiderman'i sõnu kuuldes arwasin, et koduõpetuse wastu midagi ei wõiks olla, et see lubataw peaks olema. Tuleb juhtumisi ette, kus wanemad omi lapsi awalikku kooli saata

ei saa. Ma tean praegu juhtumist, kus 2 last külgehakkawa haiguse pärast pärast jõulut koju pidid jääma ja neid õpetatakse nüüd kodus. (W a h e l h ü ü e: See on alati lubataw!) Kuid minu rühmaseltsimehe, neiu Asson'i seletused muutisid minu arwamise täielikult. Ja kui neiu Asson'i kõne seda ei oleks teinud, siis oleks minu eelkõneleja kõne seda teinud. Wabandage, ma ei tea austatud eelkõneleja nime mitte. Jah, see on wististi õige, et meie koolid wäga halwas korras on, ja see on wist ka õige, et koolid ei ole ainult sellepärast halwas korras, et ruumid wiltsad on, waid nad on halwad ka selles mõttes, et wähe kooliõpetajaid on ja et need kooliõpetajad oma ülesande kõrgusel ei seisa. Kui meie nüüd minu austatud eelkõneleja põhimõtte maksma jätaksime ja seda ilma piiramata lubaksime, mis oleks siis selle tagajärg? Igaüks, kes oma 7-aastast kodanikku wõi järeltulijat kõlbulikuks, kõige kõlbulikmaks inimeseks kaswatada tahab, siis see näeks kõige suuremat waewa, et enesele selle 7-aastase lapse juurde kõige paremat kooliõpetajat saada. Mis oleks siis selle tagajärg? (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: N o j a h!) No jah, oleks tagajärg, et koolis... (Ü l d i n e n a e r.) No jah, austatud härrad, lugu on see, et meie tarwitame kooliõpetajaid awalikkudes koolides ja kui eraisikud neid oma lapse juurde palkawad, see tähendab, oma üksiku lapse juurde, neile paremat palka maksawad, kui koolid, siis, no jah, ei ole meil neid mitte koolides ja koolid jääwad siis ilma heade kooliõpetajateta. Sellest seisukohast wälja minnes arwan ma, ja ka teie peate seda tunnistama, et meil selleks üks abinõu on: rohkesti häid kooliõpetajaid. Et oma koolisid waremini kõrgemale järjele tõsta, mida ka minu austatud eelkõneleja soowib, seda hoolisamini peame meie ka seda abinõu silmas pidama. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: See on ajutine abinõu!) Mida kauem meie wiitame, seda kauemini jääwad meie koolid kõrgematele astmetele tõusmata. Mida wähem meie häid kooliõpetajaid kodus õpetada laseme, ja mida rohkem meie neid koolidesse tõmbame, seda rutem wõib meie koolielu tõusta. Et see wäga originaal põhjus oleks, nagu härra Päts wähele hüüab, seda ei saa mina tõeks pidada. Ma tunnen härra Päts'i ikka kui järjekindlat mõtlejat inimest ja ma arwan, et

see ka temale wäga lihtne ja arusaadaw peaks olema. Lubage mulle, härra Päts, et ma seda selgemalt katsun seletada, mida ma praegu ette kandsin. Kui meil 1000 kooliõpetajat on ja 1000 kooliõpetajat awalikkudes algkoolides tarwitame, kui neist aga 500 kodukooliõpetajaks ära wõetakse, siis jääb meil awalikkude koolide jaoks ainult 500, ja 500 ei saa seda tööd teha, mis 1000 ära teha wõiksid, ja sellepärast seda originaal abinõu tarwitama peakski. Igatahes peaksime meie selle eest hoolitsema, et meil wõimalikult kõik saadawal olewad head õppejõud awalikkudesse algkoolidesse kogutud saaksid. Selle peale, mis siin tähendati, et meil kooliruumid halwad on ja et sellepärast lapsi kodus peab õpetama, peaksime meie kõik endi jõu liikuma panema, et ruume parandada. Kui üksikud lapsed halbade ruumide pärast kodus õpetatud saawad, siis ei saa weel koolielu paremaks, kui seal 30 lapse asemel 29 on. Kui aga neid koolimajasid parandada wõib ja siis neid tarvitada ja ära kasutada wõimalik on, siis sammume kiiremini koolitõstmise poole, wõi kõrgema astme kooli poole. Mis teisest küljest kodusse õpetusse puutub, siis on ka see wäga tähelepanemiswäär, mis minu rühmaseltsiline Asson siin tähendas, et wäga palju koduõpetajate tarwitajaid just sunnitud on wõõrakeelseid õppejõudusid wõtma, Saksa ja Wene neiusid, ja ma ei usu, et nende õpetamine Eesti laste haridust sel kombel tõstab, nagu mu austatud eelkõneleja soowitawaks pidas. Kui kodus häid õppejõudusid tarwitada, siis tõmbawad nad head õppejõud meil koolist ära, kui neil aga häid õppejõudusid pole, siis peawad nad alamate õppejõududega leppima ja siis kannatab ka kodus õppijate laste haridus selle all. Sellepärast soowitan mina, et see paragrahw saaks nõnda vastu wõetud, nagu ta teisel lugemisel juba vastu wõetud on.

M. Kurs-Olesk (sd.): Minu parteiseltsiline härra Martna on suuremalt jaolt selle ära öelnud, mis ma öelda tahtsin, kuid mul on wäga kahju, et ma proua Reisik'ule, kellega ma tihti ühel arwamisel olen, siin täiesti vastu pean astuma. Teie rõhutasite, teiste asjade peale on härra Martna juba wastanud, ja muuseas imestasite selle üle, et just meie rühm kuidagi wiisi poliitilistel põhjustel wälja jätta tahab wõimalust kodus õppida. Minu

isiklik arwamine, ja suurema hulga minu rühma arwamine on see, et poliitika peab koolist eemale jääma. Meie siht algkoolis on — kätte saada seda, et last elu wastu walmistada. Ma wõin siin täiesti oma äranägemise järele rääkida. Mind on see ammugi, enne kui algkooliseaduse peale mõtlesin, on elu mind otsekohe ülesande ette seadnud, et kas oma lapsi kodus wõi koolis õpetada. Hulk aastaid õpetasin neid kodus ja siis wast oli võimalus neid kooli saata ja mul on võimalik wõrrelda neid tagajärgi. Kodus olid lapsed tingimata wanematele lähemal ja nendega otsekohe ühenduses, ja jutugi ei saanud olla sellest, et oleks wõinud poliitiliselt mõjuda lastesse, et neid eestkätt kuidagi poliitika wastu ette walmistada. Kui meie seda ei taha, et laps warakult poliitikat ajab, siis on kahtlemata parem, et ta kokku puutuks mitmesuguste inimestega. Kodus on tema nagu puuris kinni. Seal on tal wäike tutwuringkond, paar tuttawat last, wanemad ja kooliõpetaja, sest neid, kes omal terve staadi kooliõpetajaid jaksaksid pidada, ei leidu kuigi palju, wõib olla ainult mõni sõjaajal rikkakssaanud perekond, ainult oli üks kooliõpetaja, wanemad, paar sugulast, paar tuttawat last ning see oli kõik. See oli lastele kaugel kitsam piir, kui nüüd koolis. Seal on tal terve rood koolilapsi koos, seal on tal võimalik oma iseloomujooni arendada ja on sunnitud oma iseäraldust teiste järele maksma panna ja see arendab tema tegewust. Teiselt poolt on temal terve rood kooliõpetajaid. Iga aine jaoks ise oma kooliõpetaja. Nendega on temal tegemist ja ta peab jälle oskama neist aru saada, iga üksiku alla ennast painutama. (K. P äts, maal: Kas maal koolides nii palju õppejõude on?) On küll, 4—6 jõudu. Igatahes on Tartu linna algkoolides ikkagi 4—6 kooliõpetajat ja maal on 2—4, nii et neil on ikkagi võimalik oma tahtmist maksma panna ja see walmistab last paremini elu wastu tugewaks, kui tal see kodus võimalik on. Ma rõhutan siin just nimelt seda, et koolis mitu õpetajat on ja ma ei rõhuta siin just mitte algkooli maal, sellepärast, et parem tiib kaitseb seda koduõpetust kahtlemata sellepärast, et nad tahawad isoleerida oma lapsi sellest halwast ümbrusest, mis seal on. Kui meie lapsi sunnime algkoolis käima, siis ei tee meie sellega kahju, waid arendame nende iseloomu ja aitame

ühtlasi neid, nagu meil endil võimalik oli meie demokraatlikus riigis, et kui üks klass tahab oma sümboolidega wälja minna — teine klass karjub „karauul“ ja tuleb kuulipildujatega wälja ehk selles hirmus, et midagi juhtuda wõib. Niisugused asjad ei ole siis võimalikud, kui wäike laps juba koolipingil tuttawaks saab oma wastasega, siis ei ole niisugused ärawõõrdumised mitte võimalikud.

J. Piiskar (is.): Praeguses kooliseaduses III lugemisel wastuwõetud paragrahwide seas on ka niisuguseid paragrahwe, mis ütlevad, et meie kool peab olema kõigepealt ühtluskool. On ka wastu wõetud § 8., mis ütleb, et lapsed, kes on 7-aastat wanaks saanud, on kohustatud algkooli astuma. Kui tahetakse järjekindel olla, siis ei saaks enam selle üle waielda, mille üle praegu waieldakse, sest kui wõtta wastu see ettepanek, et lapsed ka kodus wõiwad õppida, siis kaotab § 8., kus öeldud on, et lapsed peawad algkooli astuma, oma mõtte ja siis kaotab ka oma mõtte ühtluskool. Oleks tulnud juba alguses sellele seisukohale asuda ja teatawaid paragrahwe mitte wastu wõtta, kui taheti koduõpetust kaitsta. Nüüd aga peaks sel alusel edasi minema ja tagasi lükkama parandused, mis siin rahwasõitaja Kann'i ja Reisik'u poolt ette toodud. Mispärast tuleks nende arwates tingimata lubada kodus õpetada? Härra Kann kõneles muuseas koduõpetuse ringidest. Ma ei saanud hästi aru, kas need ringid on olemas maal wõi linnas ja misuguseid ta toetas, kui ta rääkis, et koolid on kaugel jne. Imelik, mispärast nad just kaugel on jõuka inimeste lastele, aga kehwa inimeste lastele ei ole nad kaugel ja nemad peawad sinna ikkagi minema. Räägiti, et kooli ruumid on wiletsad ja jällegi ainult jõuka inimeste lastele, moonakate lastele on head küll, ja moonakate koolidena tunnistatakse nad küllalt rahuldawaks. Mis nüüd sellesse puutub, et koolid kaugel on, selle wastu keegi ei waidle, kuid nad on kõigile kaugel. Need koduõpetuse ringid ja kodune õpetus — kas ta ringides on wõi mitte, see asja sisuliselt ei muuda, — on alles wiimaste aastate saadus ja on tulnud suuremal hulgal päewakorrale just siis, kui sõjaajal kuhjati kokku hulk odawat raha, ei teatud midagi sellega peale hakata ja siis hakati suuremaid liigutusi tegema, oma lastele kooliõpetajaid koju wõtma jne. See

on rohkem wäliline hooplemine, oma jõukusega uhkustamine, kui sisuline wajadus. Need wanemad, kes oma lastele õpetaja koju wõtawad, ei küsi sugugi seda, mis nad sellega tahawad kätte saada, waid lihtsalt lähewad wälja sellelt aluselt, et kas ma ei wõi seda, wõi kas mul raha puudub. See nähtus on psüholoogiliselt täiesti arusaadaw, Kuid kas peab siis nüüd meie Asutawas Kogus seile haiglasele nähtusele järele tulema ja sellest ennast juhtida laskma? Minu arwates mitte ilmaski.

Siin toodakse ette, et haiged lapsed ei wõi koolidesse minna jne. Ma pean tähendama, et seaduses on ju teised paragrahwid olemas, kus on öeldud, et nende jaoks on eraldi õppeasutused. Siin aga räägitakse normaalsetest lastest, mitte haigetest, räägitakse nendest, kelle koht koolis on, aga mitte eranditest. Kui rahwaesitaja Kann ütleb, et koduõpetuse õigust tahetakse kitsendada, siis ma ütlen, et terve koolisundus on teatawate õiguste kitsendamine. Räägitagu siis selle nähtuse wastu terwes ulatuses. Nüüd wõetakse sest wäike osa ja tehakse sest õigus, mida kaitseda tahetakse. Minu arust on see ekslik, kui sellele teele asutakse, sest on palju nähtusi olemas, mida riik ja kogukond on sunnitud piirama. Terve seadusandlus ei ole muud midagi, kui ka teatawas mõttes õiguste piiramine. Ja otsekohe öelda, ei ole siin tegemist õigustega, waid on tegemist eesõigustega. Need, kes tulewad siia õigust wälja lugema, need asuwad eesõiguse seisukohale, nad tahawad seda korda fagasi tuua, mille wastu wõideldakse. (K. P ä t s, maal.: Kas see on eesõigus, kui teataw isik oma last õpetada tahab?) Mis puutub lapse koduõpetamisesse, siis ma wõin terve rea näiteid nimetada, mis antipedagoogiliselt mõjuwad. Iseäranis maal, kus meil wiimasel ajal erakoolid wõi ringid, nagu neid siin taheti nimetada, on tekkinud, wõib tähele panna niisuguseid wõtteid laste õpetamises, mis kaswatusteaduse algnõuetele otse risti wastu nagu lööwad ja mis on wägiwalla tarwitamine laste kallal, aga mitte õpetamine. Lastest tehakse tihtipeale masinad, kes järele wuristawad seda, mis neile ette loetakse ja üles antakse, ilma et neil aimu oleks, mille tarwis seda õpetatakse. Kodus õpetawad harilikult inimesed, kes ise ei ole küllalt ette walmistatud. (J. T e m a n t, maal.:

Kas meie kooliõpetajad on seda?) Igatahes on nemad rohkem ette walmistatud oma üldsuses, kui need, kes kodus õpetawad. Ja kui teie seda ütlete, et kooliõpetajad halwad on, siis wõib siit ainult ühe järelduse teha ja nimelt, et kool tuleb paremale järjele seada, aga mitte ei tule üksikuid lapsi, nii öelda, eesõigustatud seisukorda seada. Siin räägitakse demokratismist, tahetakse olla demokraatlik, kas see on siis see kuulus demokratism, mida teie alati kaitsete. (K ä r a ja w a h e l h ü ü d e d p a r e m a l p o o l.) Ma ütlen, et teie siin ise sellele demokratismile otse wastu nagu lööte. (J. T e m a n t, maal.: Küsige Lunatscharskiilt järele, kuidas asi seal on.) Wõib olla, et ka teilegi ei oleks ülearune Lunatscharskiilt koolikorralduse kohta nõu küsida. (K i i d u a w a l d u s e d p a h e m a l p o o l.)

J u h a t a j a A. R e i: Palun rahwaesitajaid kõnelejat mitte segada.

J. P i i s k a r (is.): Ma tahan just toonitada, et meil on senni kooliasjus lubamata loid oldud. Isegi see wõimatu wiletsates tingimistes Wenemaa on kooliasjus palju rohkem ära teinud, kui meil on suudetud. (M ü r a p a r e m a l p o o l. J. T e m a n t, maal.: Olge head, tee on lahti!) Teed ei ole minule rohkem lahti, kui teile. (J. T e m a n t, maal.: M i n a e i n ä e s e a l t a e w a s t.)

J u h a t a j a A. R e i: Palun rahwaesitajat Temant'i kõnelejat mitte segada.

J. P i i s k a r (is.): Lõpuks tahaksin tähelepanu ka selle peale juhtida, et kui siin jällegi teatawatest õigustest räägitakse ja nende kitsendamist nähakse, siis tuleks rehkendada sellega, et meie elame seltskondlikku elu ja lapsed ei ole niipalju wanemate jaoks, kui seltskonna jaoks. Siin ei saa seltskond mitte ükskõikseks jääda ja pealt waadata, mis üks wõi teine wanem oma lapsega teha tahab. Kui teie nõuate koduse õpetamise wabadust, siis tähendab see, et wanemal on õigus oma last kooli saata wõi mitte, teda õpetada wõi mitte. Sellega eitate teie ju ka koolisundust üldse, kuid ei ole kuulnud, et selle seisukohaga oleks awalikult esinetud. Olen kindel selles, et kaugelt suurem osa kodusest õpetusest, nagu meie maal on hakatud korraldama,

praegusel korral ei wasta ülesannetele, ja kui siin seda laialt hakatakse kultiwereima, siis tähendaks see haridusasja tagurpidiminemist. Meie seltskonnal on ometi õigus sõna kaasa öelda, kui taetakse, et rahwahariduse tasapind alla ei langeks. Selles mõttes ei saa kuidagi wiisi nõus olla selle ettepanekuga, ja panna ette sellest paragrahwist see osa wälja jätta, mis juba II lugemisel wälja jäi.

A. Tellman (töer.): Härra Martna sattus suurde ärewusesse kartes, et kui meie koduõpetust lubaksime, siis sellega kaotaksime wäga palju häid kooli õppejõude. Minu arust on see ilmaaegne kartus, sest koduõpetust annawad harilikult isikud, kellel mingisugustel põhjustel wõimalik ei ole kooliõpetajaks astuda, wõi kes ise soowiwad oma lastele õpetust anda. Ka teisest küljest ei ole siin midagi karta, käib ju koduõpetus kooliwalitsuse järelewalwe alla. Mina isiklikult siin ka mingit demokraatliku korra rikkumist ei leia, waid leian, et täitsa tarwilik oleks koduõpetust lubada mitte ainult erakorralistel juhtumistel ega haiguse puhul, waid ka muil põhjustel, näiteks kui kool kaugel on, mispärast peaksime meie siis wäikseid lapsi piinama ja neid sinna saatma. Mina arwan, et mida mitmekülgsem õpetus ja haridus, seda rohkem arenema ja edenema saab meie tulewane põlw. Ma ei saa sellest sihist aru, et meie peaksime kõik ühetaolised olema. Mida kõrgemal meie hariduse poolest oleme, seda enam wõib olla haridusetippusid. Ka meil peab haridusetippusid olema nii kui neid igal kultuurrahwal on. Mispärast peaksime meie selleks tõkkeid tegema ja ütleva, et kõik ühe mõõdupuuga peawad mõõdetud saama. Meie ei tohi ja ei wõi siin niisugust tõket teha. Teine asi oleks, kui meie kooli seisukord oleks ei tea kui hea, meie kool on aga hirmus raskes seisukorras. Koolides on sunnitud 50—60 last ühes ruumis õppima, ja need, kes wähem arenenuid on, ei suuda teistele järele tulla. Kui neile kodus haridust lubatakse anda, wõib olla tulewad neist wäga targad inimesed, kui meie aga neid sunnime kooli minema ja neid 7. aastaks niisugustesse rasketesse oludesse paneme, wõib olla tulewad neist idioodid wälja, siis oleme meie selle eest wastutajad. Mina isiklikult toetan seda mõtet, et peab tingimata kooliwalitsuse

äränägemise järele koduõpetust lubatama. Kui ma ise olen pedagoog ja soowin oma last kodus õpetada ja ma ei tööta koolis, siis ma wõin oma mõistust oma lapse juures tarwitada, niisama ka naabruses olewate laste juures, kas siis on sellega öeldud, et ma lapsi hukka saadan. (W a h e l h ü ü d e d: S e d a e i k e e l a t a.) Kooliseadus aga keelab seda, igitahes peab aga siin kaswatuslikust seisukohast wälja minema, mitte poliitilisest, et meie arenemine ja haridus kõrgele jõuaks ja mitte maha surutud ei saaks. Härra Piiskar segas siin ühtluskooli mõtet. Ühtluskooli mõte ei ole mitte see, et kõik asjad peaksid ühe sõelaga sõelatud saama. See ei segaks mitte ühtluskooli mõtet, kui meie koduõpetust lubame. Praegu on algkooli ja keskkooli wahel suur wahe. Algkool käib täiesti teiste kawade järele, kui keskkool. Algkooliõpetajad peawad palju järele õppima ja ennast eksamile walmistama, et keskkooli pääseda. Ühtluskooli mõte on aga see, et laps astub kooli ja läheb seda wiisi edasi, niikaua kunni ta ülikooli ilma tõkketa lõpetada wõiks. Niisugune on ühtluskool, „Einheitsschule“, nagu siin seaduses ette on nähtud, mitte aga nagu härra Weiderman teatas „Gleichheitsschule“. Neid kahte mõtet segab härra Piiskar.

N. Kann (krst.): Ma ei taha mitte härra Piiskar'iga waidlema hakata. Härra Piiskar'i motiivid, mis ta siin ette tõi, ei ole mitte pedagoogilised, waid puht poliitilised, nende wastu on raske waielda. Minul on nüüd täitsa ükspuhas, kas rahwakoolis 7-aastane sots wõi 7-aastane maaliitlane istub. Mina arwan, et kui seal maaliitlasi rohkem õpib, weel parem on kui ka taewaliitlasi weel rohkem on, sest nad õpiwad sotsisid tundma ja wiimased wõib olla kalduwad rohkem siia poole. See on, mis ma härra Piiskar'ile tahtsin wastata. Proua Kurs-Olesk'ile pean ma ütleva, et ma temaga täiesti ühel arwamisel olen. Küsimus on selles, et kas on parem last kodus wõi koolis õpetada. Mina pean ka tunnistatama, et ma selle poolt olen, et last koolis tuleb õpetada, aga mitte kodus. Sellepärast, et juba algusest saadik laps oma ümbrust tundma õpib ja teiste oma seltsilistega läbi käima harjub, kellega tema pärast elus kokku puutub, see on tingimata soowitaw, et wanem oma lapsi kooli paneb. Kool wõib olla halb, wõib

hea olla. Selle eest tuleb hoolitseda, et meil kool võimalikult hea oleks, nii et ma proua Kurs-Olesk'ile ei saa mitte midagi vastu öelda, olen temaga täitsa ühel nõul. Kuid küsimus seisab ainult selles, et meie ei waidle selle vastu, et awalikku algkooli ei peaks inimene astuma. Ka seadus annab võimalust mitmesugustel juhtumistel lapsi koolist ära jätta. Ma toon niisuguseid juhtumisi ette, kus, nagu härra Martna ise toonitas, (M. Martna, sd.: Miks mina ise?) on juhtumisi olemas, kus ei saa last kooli panna, niisugustel juhtumistel peab ta kodus olema ja kodus õppima. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Meil õpetab praegu sakslane, kes sõnagi Eesti keelt ei mõista.) See on teine küsimus kui ta ei leia kohast kooliõpetajat, praegu on meil umbes 1000 kooliõpetajat puudu. Mis siis härra Piiskar'isse puutub, siis ei ole tema õigel ajal häält tõstnud, nüüd ei aita see enam midagi. Kui ka pahempool peaks wõitjaks jääma, siis ka sel juhtumisel, kui ma ei taha last kooli panna, waid tahan teda kodus õpetada ja mul selleks võimalust leidub, siis on mul ka võimalik seda nende paragrahwide põhjal teha, mis meie juba vastu oleme wõtnud. On märkus 2. olemas, kus öeldud, et üksikud lapsed wõiwad ka hiljem kooli astuda, kui selleks on mõjuvad põhjused, kauakestew haigus, kui waimliselt wähe arenenud on, see on niisugune punkt, millega saab iga last koju jätta. Wäike arenemine, niihästi kehaline kui waimline, on niisugused laiapiirilised mõisted, mida igatmoodi wõib mõista. Selle tagajärjel, kui isegi härra Piiskar'il see õnn osaks saab, et tal lapsed on, ei ole kartust olemas, et neid kodus õpetada ei wõi. Punkt on olemas, et teda kaitsta igasuguste pealetungimiste eest, kui teie tahate seda wälja heita, mis II lugemisel vastu on wõetud, siis on see siin sees juba olemas ja igaüks wõib oma lapsi koju jätta, sest waimline arenemine on niisugune asi, mille üle waielda wõib, niisamuti on ka haigused olemas, on ka tohtrid olemas, kellelt tunnistused wõib saada.

A. Weiderman (töer.): Härra Piiskar tähendas siin muuseas, et kui meie § 10 nii vastu wõtame, nagu meie siin toonitasime, siis patustame meie oma ühtluskooli vastu. Ma arwan, et see on liiga kitsas arusaamine ühtluskoolist.

Ühtluskool seisab selles, et ükski laps oma kooliskäimisel umbkotti ei jää, ta wõib edasi pääseda kõrgemasse kooli, nagu ta praegu on, kus algkooli lõpetajal edasipääsemist polnud ja temal olid sellega kõrgemad kultuurallikad kinni. Ühtluskooli mõte ei seisa mitte selles, et kõik koolid ühe ja sellesama retsepti järele peawad olema korraldatud, et see kool, mis käesolewa seadusega luuakse, on ainus ja õige kool, kus lapsi õpetada wõib ja just neid aineid tuleb koolis õpetada, aga mitte weel mõnda teist. Niisugune kitsarinnaline arusaamine ühtluskoolist, mis teisiti korraldada ei luba, paneb meie awaliku algkooli arenemise mõtte seisma. Erakoolid wõiwad endid teisiti korraldada, kuid awalikud riigi ja omawalitsuse koolid mitte. Wõib olla on omawalitsusel koha peal head pedagoogid, kes soowiksid isesuguse kooli luua, kuid nemad ei saa seda mitte teostada. Niisugusele kitsale seisukohale ei wõi meie jääda. Selle seaduse juures on palju waidlusi olnud ja wõib olla ei ole see seisukord, mis siin on vastu wõetud, mitte kõige parem ega otstarbekohasem, kuid mingisugusele seisukohale peame ometi asuma.

O. Strandman (töer.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Siin on igatahes põhjalikult selle üle räägitud, kas ülestõstetud küsimus on poliitiline wõi mitte. Minu arwates on see küsimus poliitiline, kuid see ei ole mitte poliitika koolitamine. Poliitika koolitamine oleks see, kui lapsi teatawas sihis õpetatakse, kui usuõpetus sisse seatakse, kui iseäranis isamaa ajaloo peale rõhku pannakse jne. Praegune küsimus ei ole aga mitte sellel alal. Sotsiaaldemokraatide ja uue partei, kuidas ta nimi nüüd oli, kõnedest on täiesti selgunud, et siin poliitiline küsimus on. Arwan, et meil ei salga keegi, et meie praegune algkool halb on. Kui on inimesed, kes leiawad, et nemad oma lapsi praegusesse algkooli saata ei wõi, ja teisel teel oma lastele paremat haridust anda wõiwad, siis tähendatakse, et seda võimalust ei peaks olema, sest mispärast peab üks parem olema, kui teine. Ma pean ütleva, et meie wõime niisugusele seisukohale asuda, kuid siis tulewad ka kõik teised sammud selle järele seada. Wõtame näiteks korteriküsimus. Meie teame, et Tallinnas 75—90% niisuguseid korterid on, kus mõistlikkudel inimestel raske on elada. Nüüd peaks Asutawale

Kogule seaduse esitama, et jaotame kor- terid omawahel ära. (W a h e l h ü ü d e d p a r e m a l t p o o l t.) Pean ütlemä, et mulle katsutakse paremalt poolt wahele hüüda, kuid need wahelhüüded ei aita asja sugugi selgitada. Minul on selge seisukoht sellest asjast olemas ja ma ei karda seda siin ette tuua. Kui meie tahame kooli alal määrused maksma panna, mis ütlewad, et ühel ei tohi parem olla, kui teisel, siis tuleb siin järjekindel olla ja sedasama ka teistel aladel teha. Kas on see aga soowitaw? — On maid olemas, kus kõik seltskonnakihid oma lapsed algkooli saadawad, sellepärast et algkoolid tarwilikul kõrgusel seisawad ja meie peame ka seda poliitikat ajama, et meie algkoolid kõik head oleksid ja et kellelgi kahtlust ei tekiks lapse algkooli saatmisel. Ma lugesin hiljuti, see oli wist Münchenis, et seal saadawad kõik omad lapsed algkooli. Eesti peaks ka niisugusele seisukorrale jõudma, et tema algkoolid nii head oleksid, et kellelgi, olgu missugusest seltskonnakihist tahes, kahtlust ei tekiks nii, et ta oma laste jaoks kodukooliõpetaja peab palkama. Teiselt poolt öeldakse, et koduõpetuse lubamine wõtab ära võimaluse algkooli kõrgele järjele seada. Niipalju kui minul teada ei pruugiks seda mitte karta, sest need kodukooliõpetajad, kes meie maal tuttawad, on harilikult need, kes gümnaasiumi lõpetanud ja kellel raha pole olnud ülikooli minna ja kes siis mõisnikkude perekondades lapsi kaswatades omale leiba teenisid. Ei wõi öelda, et need just suurepäralised pedagoogid oleksid, keda meie oma koolitöösse wõiksime panna. Arwan, et praegusel ajal just karta ei tarwitse, et need meie algkooli jõud ära wõtaksid. Siin öeldi, et kui jõukad oma lapsi algkooli ei saada, siis nad ei toeta algkooli. Mu härrad, kui teie arwate, et üksikud inimesed peawad kooli ülewal pidama, siis teie eksite. Ma arwan, et kooli ülewalpidamine peab täiesti riigi kanda olema. Kui teie praegu seaduse wastu wõtate sel kujul, nagu pahempoolne enamus seda soowib, siis arwan mina, et teie neid tagajärgi kätte ei saa, mida tahaksite. Kui teie sunnite inimest oma last halba kooli saatma, siis leiab ta igatahes tee, et teda sinna mitte saata ja meie seadus jääb paberipealseks seaduseks. Kui mina peaksin oma last algkooli saatma, kus tema oma terwisele kahju teeks, siis ei täidaks ma seda nõud-

mist mitte, tehtagu niipalju wahelhüüdeid ja etteheiteid, kui tahes. Riik ja omawalitsus korraldagu kooli nii, et igaüks inime oma lapse sinna wõiks saata ja see on ainukene tee, kuidas seda küsimust otsustada, nagu ta rahwale soowitaw. Kõik sunduslikud määrused, mis iseene- sest meie kooli sugugi kõrgemale ei tõsta, tulewad ära jätta.

J. Ploompuu (rhw.): Mina tahaksin ainult näidata, et koduõpetuse ära- keelamist on praktiliselt wõimatu läbi wiia. Siin ei ole kaugemal kui 30 wersta Haaksi saar, kus on praegu 7 kooliealist last. 40 wersta Tallinnast on teine saar, kus 9 kooliealist last on, neile korralda- takse omaette koduõpetust. Ümberringi on weel terwed metsanurgad, kus kooli- sid ei ole. On väga palju üksikuid saari, kus jääolude pärast wahel kuude kaupa ei ole ühendust, talusid, mis soosaartel, metsanurkades korraldawad kodust õpe- tust, kuidas tahate teie siis koduõpetust ära keelata. On metsanurki, kus kooli- maja 15 wersta eemal on, kuidas saab siis 7-aastane laps kooli, kui isal hobust ei ole, ta jääb tingimata koju. See sea- dus jääks tingimata paberile, nagu härra Strandman juba ütles.

Juhataja A. Rei: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Mina, kui komisjoni aruandja panen ette, et § 10. saaksid sisse wõetud sõnad „kodus“ ja „wõi muul teel“. Pean isiklikult toonitama, et selle paranduse sissewõtmine tingi- mata tarwilik on. Tähendatakse, et kui wälja peaks jäetama sõnad „wõi muul teel“ ja lubatakse ainult erakoolides õpi- lasi õppida, siis peaksid erakoolid niimoodi korraldatud olema, et erakool algkooliga ühe kõrgusel on, siis ainult wõib õpilane sunduslikust algkoolist wabasta- tud saada. See parandus tuleb tingimata sisse wõtta, sest muidu wõib segadusi tekkida, ja lapsi ei lasta enam õppida üheski teises koolis, ja nad peawad algkooli minema. Mis nüüd koduõpetuse kõrgusesse puutub, siis ei leidu wist kooliõpetajate ringkonnast kedagi, kes hakkaks ette tooma, et koduõpetus palju kõr- gemal seisab, kui õpetus koolis. Igata- hes kooliõpetus on see, mille poole kõik püüawad, kuid siin räägitakse eranditest, tähendatakse selle peale, et on juhtumisi olemas, kus lastewanemad ei saa mõnel

põhjusel oma lapsi koolis õpetada lasta. Sel korral, kui walitsusasutused ja kooliwalitsus koduõpetust kontroleerinud on, wõiks laps algkooli sundusest wabastatud saada. Koduõpetuse õiguse andmisega ei taheta midagi halba teha, waid tahetakse wõimalust anda laste edasi arendamiseks. Kui meie nüüd ka demokraatlikust seisukohast asja peale waatame, siis arwan, et iga demokraatliku rahwasaadiku soow peab olema, et kõik kodanikud haritud saaksid. Sellest seisukohast wälja minnes pean ütleva, et kui meil wõimalus on ka üksikutele rahwakihtide lastele seda anda, et nad õieti kõrgele järjele oma hariduse poolest tõuseksid ja ehk ka weel kõrgemale, kui nad algkoolis seda omandada wõiksid, siis toob see ainult meie rahwale kasu. Iga üksik tõsine wäljapaistew isik haridusalal on rahwale õnneks, aga mitte õnnetuseks. Algkool ei pea niisugune asutus olema, kus kõik lapsed saawad ühele täsapinnale pandud ja kus need, kes vähem arenenud on, peast kinni wõetakse ja teiste lastega ihe kõrgusele tahetakse tõsta ja neid, kes rohkem arenenud, ühele pinnale teiste lastega maha wajutatakse. Kõige uuem wool pedagoogikas on see, et individualism haridusalal peab maksma. Meie kool ei suuda praegu individualistlikku haridust pakkuda ja sellega ei tehta tulewikus mitte kahju, kui üksikute ringkondade lastele koduhariduse teel on wõimalik rohkem pakkuda. Ka selle peale juhin teie tähelepanu, mida siin juba enne ette toodi, et § 6. on koduõpetus lubatud siis, kui ei saa emakeelset kooli lastele korraldada, ja sellepärast toetan weel, et see parandus, mis ma tegin, saaks wastu wõetud.

Juhataja A. Rei: Käesolewa paragrahwi juurde on komisjoni aruandja poolt parandus tehtud wõtta sisse sõnad „kodus“ „wõi muul teel“. Sõna on rhs. Weiderman'il.

A. Weiderman (töer.): I lugemisel tehtud parandusest on wälja jäetud sõnad „maakonna wõi linna kooliwalitsuse“.

Aruandja W. Päts: See parandus sai II lugemisel ette pandud.

Juhataja A. Rei: Hääletamisele tuleb aruandja poolt tehtud parandus wahel panna sõnad: „kodus“ „wõi muul teel“. (Hääletatakse.) Ettepa-

nek on 39 hääleaga 25 wastu wastu wõetud. Selle järele tuleb § 10 ühes wastuwõetud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 11—19.

§ 11. Lapsed, kellel täiesti wõimatu on algkoolis õppida nende kehaliste wõi waimliste puuduste pärast, paigutatakse sellekohastesse kaswatus- ja õpeasutustesse. Nende koolide korralduse määrab ära sellekohane eriseadus.

§ 12. Koolikohustuse täitmise järele walwab kohalik kooliwalitsus, kes kooliealiste laste nimekirja peab, seda alati korras hoiab, parandab ning täiendab ja annab iga aasta hiljemalt 2 nädalat enne õpetöö algust kooliringkonnas asuwate koolikohustuslike laste wanematele wõi nende asemikkudele koolikohustuse maksmahakkamisest teada.

Märkus: Lapsewanemad wõi hoolekandjad on kohustatud iga last, kes koolisunduse easse jõuab, kohalikus kooliwalitsuses registreerima.

§ 13. Kui kooliealine laps teise walda, alewisse wõi linna elama asub, siis on kohustatud walla, alewi wõi linna kooliwalitsus sellest sinna teatama. Lapse registreerimisest saadab uue asupaiga kooliwalitsus endisesse asupaika teate, mil puhul laps endisest nimekirjast maha kustutatakse.

§ 14. Õpilaste korraliku kooliskäimise üle walwab koolihoolekogu, kellele koolijuhataja on kohustatud igal nädalal õpilaste puudumise üle teateid andma.

§ 15. Wabandamata põhjustel koolikohustuste täitmatajätmise kui ka korratu kooliskäimise pärast langewad süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad rahatrahwi alla kooli kasuks 1—20 margani iga puuduwa päewa eest, mis trahwi wabatahtlikult mittemaksmise korral kahe nädala jooksul peale trahwi määramist administratiiv teel sisse nõutakse.

Kui rahatrahwi peale waatamata last kooli ei saadeta, siis langewad süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad kohtuliku karistuse alla arestiga kunni 2-kuuni.

§ 16. Maakonna wõi linna kooliwalitsus annab lähema juhatuskirja trahwiraaha suuruse järkude kohta eespool tä-

hendatud piirides tema sisseandmise wiisi ning tarwitamise kohta, kui ka süüdlaste lastewanemate wõi hoolekandjate kohtulikule wastutusele wõtmise korra kohta.

§ 17. Kui lapsewanemad wõi hoolekandjad mitmekordsest trahwist wõi kohtulikust karistusest hoolimata last kooli ei saada, siis antakse laps kohtuotsuse järele wanemate wõi hoolekandjate kulul teise perekonda wõi kaswatusmaija ülespidamiseks ja kooli saatmiseks.

§ 18. Kui waesuse pärast ei suudeta last kooli panna, siis peab kohalik kogukond hoolitsema lapse kooliskäimise wõimaluse eest.

§ 19. Koolikohustuslikke lapsi ei tohi õpeajaks wõtta palgalisesse ametisse. Süüdlased wõetakse kohtulikule wastutusele ja langewad rahatrahwi alla kohaliku kooli kasuks 100—1.000-margani wõi aresti alla kunni 3-kuuni.

Selle määruse järele walwab kohalik kooliwalitsus.

Märkus I: Selles paragrahwis äranähtud karistuse alla langewad ka süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad, kes kohalikus kooliwalitsuses koolikohustusliku lapse registreerimata jätawad.

Märkus II: Erandjuhtumistel on maakonna wõi linna kooliwalitsusel õigus lubada kooliealisele lapsele pidada palgalist ametit, kui see mitte korralikku kooliskäimist ei takista.

Aruandja W. Päts (loeb):

D. Kooliaeg. § 20. Algkooli kursus kestab 6 õpeaastat. Silmas pidades kohalikke olusid wõib jaotada algkooli kaheks astmeks. Mõjuwail põhjustel wõib algkooli ka teisiti astmetesse jagada.

A. Weiderman (töer.): Teen ettepaneku wiimane lause wälja jätta, sest see paragrahw wõttis niisuguse kuju teisel lugemisel, kus üks osa wahelt wälja jäeti, kuna see wiimane lause lõpuosana alale jäi, nõnda et praegune redaktsioon § 20. ainult segaseks teeb.

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Weiderman'i poolt on ettepanek tehtud wiimane lause § 20. wälja jätta. Lõpuosona on komisjoni aruandjal.

Aruandja W. Päts: Eelpool olewas lauses räägitakse, et algkooli wõib jaotada ainult 2. astmeks, kuna teises osas tähendatud on, et algkooli ka teisiti

mitmesse astmesse jagada wõib. § 20. sai komisjonis niisugusel kujul wastu wõetud, sellepärast ei saa ma härra Weiderman'iga mitte ühineda.

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Weiderman'i parandus on nendes piirides, mis hääletamisel on olnud, nimelt § 20. osa wälja jätta, nii et wormilikku takistust ei ole selle ettepaneku hääletamisele panemiseks. Et aruandja selle parandusega ühinenud pole, siis panen paranduse eriti hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Panen § 20 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 20 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu §§ 21.—23.

§ 21. Algkooli juurde awatakse tarwilikul arwul täienduskoolid vähemalt 2-aastase kursusega, kuhu sisseastumine on neile õpilastele sunduslik, kes algkooli kursuse lõpetamise järele kesk- wõi erikooli ei astu. Täienduskoolide kohta antakse eriseadus.

§ 22. Kooliaasta kestab 1-sest augustist kunni järgmise aasta 31. juulini.

§ 23. Tegelik õpetöö maal kui ka linnas peab kestma vähemalt 35 nädalat aastas. Selle alguse, lõpu ja waheajad ja üldised ning kohalikud pühad määrab ära haridusministeerium, selle juures silmas pidades kohaliku kooliwalitsuse soowe.

Aruandja W. Päts (loeb):

E. Asutamine. § 24. Awalikud algkoolid asutatakse ja peetakse ülewal waldade, alewite ja linnade poolt niisugusel arwul, nagu see on tarwilik koolikohustuse läbiwiimiseks. Algkoolid, millel on üleriiklik wõi maakondlik tähtsus, asutatakse ja peetakse ülewal riigi wõi maakonna poolt.

Märkus: Rahwuslikkude vähemuste koolide korraldus ja walitsemine määratakse eriseaduse läbi kindlaks.

M. Neps (sd.): Selle seaduse teisel lugemisel tegi rahwaesitaja Jans ettepaneku terwet seda peatükki wälja jätta. Mina tänasel koosolekul kordan seda ettepanekut mitte selles mõttes, et wahest tahaksin kooli asutamise mõttes eitawale

seisukohale asuda. Just sellepärast, et see ettepanek nii keerulist küsimust, nagu kooli asutamine iseenesest on, mitte sugugi nõutawalt ei korralda. Siin on nii lühidalt öeldud kuidas kooli korraldada tuleb. Wõtame näiteks § 24, siis leiame, et sellega kooli kuidagi wiisi korraldada ei saa. Siin on öeldud: awalikud algkoolid peetakse ülewal linnade, waldade, alewite poolt, niisugusel arwul, nagu see on tarwilik koolikohustuste läbiwiimiseks. Rääkimata sellest, et siin järgnewatest paragrahwidest näha ei ole, kui palju wõi kes otsustab küsimuse, kui tarwilik selle läbiwiimine on. Haridusministeerium wõi järelwalwe asutused walwawad selle üle, et wald wõi maakond on kohustatud ühewõrra koolisid asutama ja ülewal pidama. See seisukoht on sellepoolet wäga halb, et selle läbi keegi muu ei kannata, kui ainult kool ise. Öeldakse, et algkoolil on üleriiklik wõi maakondlik tähtsus. Komisjoni liigetel on igatahes raske selgeks teha, missugusel koolil üleriiklik tähtsus ja missugusel maakondlik tähtsus on. Algkoolis nimelt on see minu arwates niisugune küsimus, mida lahendada ei saa. Kui maakonnas on koolid, siis on ju nendel maakondlik tähtsus ja maakond on kohustatud neid korraldama ja ülewal pidama. Ühes sellega on need koolid aga ka riigis, neil on riiklik tähtsus ja selle läbi on riik kohustatud neid korraldama ja ülewal pidama. Nõnda et korralduse ja ülewalpidamise kohustus alati kahe wahet peaks käima. Ei saa ometi kuidagi niisugust üldise tähendusega asja, nagu seda kooli korraldus, kahe asutuse wahel ära jagada. Peale selle on meil weel omawalitsuse seadus wälja töötamata, sellega omawalitsuse wahekord täiesti selgitamata. Meie ei tea weel, kui suured wõimupiirid, kui suured üksused saawad olema walla omawalitsused, maakonnawalitsused. Sellest oleneb ka see ära, kui palju on wõimalik ühele omawalitsuse üksusele kohustusi peale panna. Praegusel korral pean ütlema, et just sellepärast, et maakonna ja walla omawalitsuse õigused kitsendatud on, nad ka midagi teha ja läbi wiia ei jaksa, muuseas ka seda koolikohustust ja selle läbi ei kannata keegi muu kui kool. Koolikohustus selle peatüki järele annaks ainult asja lõpmata paljaks kirjawahetuseks ja arutamiseks. Näiteks, kui kuskile on tarwis koolimaja ehitada, siis algaks juurdle-

mine, kes nimelt on kohustatud sinna kooli asutama. Kõigepealt lükatakse asutamine muidugi walla kaela, wald peab kooli asutama. Wald leiab aga kuidagi wiisi põhjendusi, et sellel koolil on ülemaakondlik tähtsus ja jäeldab sellest, et maakond peab kooli ehitama. Maakond omakorda leiab, wõib olla, et koolil on üleriiklik tähendus ja eraldab sellepärast selle kooli riigi kooliks. Nõnda hakkab üks asutus teise peale kohustusi ajama ja wõib olla, et lõppude-lõpuks mingisuguse kõrgema wõimu käsul ühele nendest asutustest kooli asutamine sunduslikuks tehakse, kuid senni on hulk aega wiidetud ja kooliasi jääb ikkagi lonkama. Iseenesest ei oleks selle peatüki wäljaheitmise mitte wõimatu, sest see peatükk näeb ette mõnesuguseid eriseadusi. Näiteks juba selle § 24. juures on olemas märkus, mis räägib rahwuslikkude wäheuste koolide korraldamisest eriseaduse abil. Selle peatüki elluwiimiseks on tarwis nii kui nii eriseadus wälja anda, sellepärast wõiks kooli asutamise küsimus minu arwates just eriseaduse läbi lahendatud saada ja ei pruugiks siia seda küsimust mitte nii lühidalt sisse wõtta. Selle peatüki läbi ei saa kooli asutamise küsimus mitte lahendatud tegelikult, ehk ta seda küll paberil paistab olewat. Siin on weel palju muid küsimusi, mis selle peatüki läbi lahendatud ei saa, ma juhin tähelpanu ainult wiimaste paragrahwide peale. Kui ma teisel lugemisel rääkisin, et koolile maad muretseda raske on, siis öeldi mulle, et § 32 räägib selle poolt, et koolide tarwis on õigus maad sunduslikult wõõrandada. See on niisugune deklaratsioon, mida kuidagi läbi wiia ei saa. Kes wõõrandab maad, kas wald seda peab tegema, nagu siin paragrahw ette näitab, aga minu teada ei ole wallal kuidagi wiisi õigust maad wõõrandada. Ka ei ole ära nähtud kellelt maad wõõrandada tuleb, eraisikult wõi asutuselt. Kui tahtakse seda wõõrandamise õigust maakonnawalitsusele anda, siis peaks wähe-malt selles seaduses see kord kindlaks määratama, mismoodi omawalitsus seda teeb. Sunduslikult wõõrandamine iseenesest on niisugune küsimus, kus tihtilugu tasuküsimus üles kerkib. Meil on praegu suurmaa wõõrandamise tasuküsimus lah-tine —, kas selle eest tasu maksetakse wõi mitte. Nüüd tuleb aga juhtumine, et koolile on ka tarwis maad wõõrandada eraomanikkudelt ja seal peab ka tasuküsi-

mus lahtiseks jääma, — sel wiisil niisugust rasket küsimust lahendada ei saa, kui kooliküsimuse korraldamine on. Eriti tahaksin weel tähendada, et praegusel ajal on wallawalitsuste wõimupiirid niwõrd kitsad, et ajakohast koolimaja ehitada jõudu ei jätku. Teisest küljest on ju riigivalitsusel sellekohase wastuwõetud seaduse põhjal maal ilusad asutused, kuhu koolimajasid wõiks ehitada. Tean maja, mis seisab riigi käes, kuid ta nõuab wallalt selle tarwitamise eest 8.000 marka aastas üüri. Muidugi wald seda maksta ei jõua ja maja seisab tarwitamata ja kooliasi lahendamata, kuid kasu ei ole sellest kellelgi. Arwan, et ettepanek, mida rhs. Jans teisel lugemisel tegi, täiesti põhjendatud on ja toetan seda, et § 24. siit tuleks wälja jätta ja selle kohta uus eriseadus wälja anda, millega kooliküsimus korraldataks.

H. Nurk (sd.): Pean kahjuks tähendama, et § 24. sisu polegi nii tähtis, nagu arwatakse, sest ta jätab õieti selle ütlemata, mis ta ütlemata peaks. I osas öeldakse, et algkoolid saawad maakondade poolt ülewal peetud ja II osas öeldakse, et waldade, alewite ja linnade poolt. Seda keerulikkust tahetakse nüüd selgitada selle § 99-ga, mis haridusminister siia sisse tõi teisel lugemisel ja mis nii käib: „Käesolewa seaduse elluwijimise kohta annab Wabariigi Walitsus erimääruse“. Kõigepealt oleks tähtis, et see seadus ära määraks 1) mis koolis õpetatakse, 2) mitu aastat õpitakse ja 3) kes kooli ülewal peab, kuid wiimast siin ära määratud ei ole, waid tahetakse seda teha, nagu juba tähendasin, § 99-ga, mis haridusminister ette tõi. Toetan § 24. wäljajätmist, sest ka omawalitsuse komisjonis otsustati § 24. wälja jätta.

Juhataja A. Rei: Hääletamisele tuleb kõigepealt rhs. Neps'i ettepanek. (Hääletatakse.) See ettepanek on 23 häälega 11 hääle wastu tagasi lükatud. Panen § 24 hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 24. wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 25—28.

§ 25. Riik, maakond, ja need linnad, mis moodustawad ilma maakonnata ise-

seiswa administratiiwüksuse, kannawad kõik nende poolt asutatud algkoolide kulud.

§ 26. Wallad, alewid ja need linnad, mis moodustawad ühes maakonnaga administratiiwüksuse, kannawad oma koolide majanduslikud ja kõik muud kulud peale õpetajate palkade, mis on maakonna kanda. Wiimane otsustab lõpulikult koolide asutamise ja oma kooliwõrgu loomise küsimuse, kuna kooli majanduslikkude kulude kandjatel õigus on selles asjas maakonnawalitsustele põhjendatud ettepanekuid teha.

§ 27. Kui awaliku algkooli ülewalpidaja kooli eest mitte tarwilikult ei hoolitse, siis kannab haridusministeerium ajutiselt tarwilikud kulud, mis kooliülewalpidajalt pärast poole administratiiw teel sisse nõutakse.

(Juhataja kohale asub abiesimees **J. Westholm.**)

§ 28. Kooli asutamise, ümbermuutmise ja korraldamise juures tuleb täita nõuded, mis koolimajade, kooli kõrwalhoonete ja sisseadete ning asukoha kohta ette on nähtud sellekohastes erimäärustes.

Aruandja W. Päts (loeb):

§ 29. Iga maa-alkkooli juures peab olema tarwilik osa maad õpilaste wõimlemise- ja mänguplatside ja õuemaaja jaoks vähemalt pool tiinu kooli kohta, umbes $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{3}$ tiinu kõlbulikku maad kooliaia tarwis ja igale määralisele õpetajale tarwitamiseks poolteist kunni kaks ja pool tiinu põllumaad ühes ühe lehma ja hobuse heina- ning karjamaaga.

T ä h e n d u s: Kooli maatagawarast maad sellel määral tarwitada on õigus igal õpetajal üleüldistel alustel maksetawa rendi eest.

H. Nurk (sd.): Teen ettepaneku § 29. lõpus wälja jätta sõnad „ühes ühe lehma ja hobuse heina- ning karjamaaga“ sellepärast, et maad antakse koolide jaoks teatud osa ja kooliõpetaja wõib sellega teha, mis tahab, kas teda karjamaaks jätta wõi roosiaiks teha.

J. Reintam (rhw.): Selle paranduse kohta tähendan, et ta meil teisel lugemisel hääletamisel ei olnud, ka mitte läbirääkimistel, nii ei wõiks see parandus ka seekord hääletamisele tulla.

H. Nurk (sd.) kohalt: II lugemisel on ta arutamisel olnud.

Juhataja **J. Westholm**: Härra Nurk'i poolt on ettepanek tehtud välja jätta sõnad „ühes ühe lehma ja hobuse heina- ning karjamaaga“. Lõpukokkuvõtteks on sõna aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Rhs. Nurk'i poolt tehtud ettepanek on põhjendatud peaausjalikult selle peale, et õpetajatele taheti maad anda ühes krundis, et nad võiksid põllumaast omale ka karjamaad saada, kuid sellejuures peab ka ära tähendama, kui suurel määral maad antakse. $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{3}$ tiinu asemel peaks härra Nurk'i poolt analoogiliselt suuremad arwud ette toodama. Kui meie wõtaksime härra Nurk'i poolt tehtud paranduse wastu, et heinamaad ja karjamaad saaksid välja jäetud ja ei tooks muud parandust selle kohta, siis ei anna see selgust ja sellepärast ei oleks soovitaw seda parandust wastu wõtta.

Juhataja **J. Westholm**: Et komisjoni aruandja härra Nurk'i poolt tehtud parandusega ei ole ühinenud, siis tuleb härra Nurk'i poolt tehtud ettepanek eraldi hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb § 29. komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) § 29 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

§ 30. Linna ja alewi koolidele tuleb maad muretseda kohalikkude olude järele wõimalikult eelmise paragrahwi normideni, silmas pidades kõigepealt kooli üldisi tarwidusi (mänguplatsid, kooliaiad jne.)

H. Nurk (sd.) kohalt: Maanorm wõeti wastu, kui palju tuleb linna koolidele maad muretseda, kuidas on linnal wõimalik maad muretseda?

Aruandja **W. Päts**: § 30 juurde on lisatud märkus, see põhjendab.

Juhataja **J. Westholm**: (Hääletatakse.) § 30. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 31—34.

§ 31. Koolile maad muretsema on kuulustatud kooli ülewalpidajad (majanduslikkude kulude kandjad.)

§ 32. Koolide tarwis on õigus maad suinduslikult wõõrandada.

G. Ülewalwe, juhtimine ja korraldamine. § 33. Awalikkude algkoolide ülewalwe on ette nähtud sellekohases eriseaduses.

§ 34. Üksiku algkooli tegewust juhivad ja korraldavad: a) koolijuhataja, b) õpetajad, d) pedagoogikanõukogu ja e) kooli hoolekogu.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

II. Õpe- ja kaswatusosa. § 35. Alkoolis õpetatakse järgmisi õpeaineid: 1) kodulugu, 2) emakeelt, 3) laulmist, 4) wõimlemist, 5) käsitööd, 6) joonistamist ja joonestamist, 7) aritmeetikat ja algebrat, 8) geomeetria, 9) looduslugu ühes terwishoiuga, 10) maadeteadust, 11) ajalugu, 12) kodanikuteadust, 13) kahte wõõrast keelt.

Märkus 1: Õpilased, kelle wanevad wõi hoolekandjad seda soowiwad, wabastatakse teise keele õppimisest.

Märkus 2: Muukeelistes koolides astub 1 wõõra keele asemele Eesti keel.

A. Weiderman (töer.): Siin on õppeained selles järjekorras, nagu neid koolis altpoolt alates õpetatakse, nõnda seisab 1-sel kohal kodulugu, siis emakeel, siis laulmine, wõimlemine jne. Ma arwan, et tuleks järjekord nii sisse seada, et tähtsamad õppeained oleksid eespool, vähemalt need, mis praegu koolides on läbi wiidud, sellepärast oleks minu ettepanek, mis ei ole nõnda palju sisuline, kui redaktsiooniline, järgmist järjekorda wastu wõtta: 1 kohal seisab emakeel, siis kodulugu, aritmeetika, algebra, geomeetria, looduslugu ühes terwishoiuga, maadeteadus, ajalugu, kodanikuteadus, käsitöö, wõimlemine, laulmine, joonistamine ja joonestamine ja kaks wõõrast keelt wiimasel kohal, mis meie teatud põhjusel rahwakooli wastu wõtame, aga harilikult teiste rahwaste algkoolis ei seisa.

N. Kann (krst.): Ma teeksin siin wäikese lisanduse weel III märkusena juurde wõtta järgmised sõnad: „Usuõpetust õpetatakse kõigis awalikkudes koolides waba õpeainena“. (E. Asson, sd.: Usuõpetuse küsimus on lõpetatud!) Ei ole sugugi lõpetatud.

W. Ernits (sd.): Teen ettepaneku 14. õppeainena õpetada „ilmawaateõpetust“. Kui ma läinud korral seda üles tahtsin võtta, öeldi, et seda on raske õpetada; muud vastuaidlemist ei olnud. Mina aga tõendan, et seda on võimalik õpetada ja katsun seda teoreetiliselt näidata. Asi on niisugune, et igal inimesel on oma ilmawaade, mis on iga inimese isiku lahutamata osa. (K. P ä t s, maal.: Kuid seda ei saa õpetada!) Kuid arendada saab, ma ei kõnele ju õpetamisest, on olemas ju palju asju, mida peab arendama hakkama. Kui õpetaja ei oska, ei taha teed leida lapsele seda seletada nii, et ta aru saab, siis ei kõlba ta üldse õpetajaks, tähendab õpetajad peavad lapsest aru saama. Muidugi, mõnda ilmawaadet luua ei saa, selleks on algus igalühel olemas. Siis öeldi, et see on tehniliselt väga raske aru saada, arusaamist võimaldada jne. Ma tahan seletada, et see palju kergem on, kui kardetakse. Seda kardetakse selle tõttu, et keegi seda ei ole kuulnud, see on ainukene põhjus. Siis on siin veel niisuguseid väiteid ette toodud, et moraaliõpetust leidub kõigis õppeainetes. Sellest seisukohast välja minnes võin öelda, et see on maksew ka kõigi muude õppeainete kohta. Matemaatikat on ka terwes olemises olemas, mispärast seda eraldi ei tuleks õpetada eelmise seisukoha järele. Samasugune seisukoht on umbes iga õppeaine juures. Tundub, et ei taheta mitte sellekohast tähelpanu ilmawaateõpetusele omaks anda, mida ta tõesti väärt on. Ilmawaate õpetamist on tarwis ka neile, kes siiski kiriklikku usuõpetust võtawad. Neile, kes usuõpetust võtawad, on ilmawaateõpetust eraldi tarwis, mis neid hoiab langemast niisugusesse obskurantismi, mis siis võimalik on, kui see asi üksi kiriku hooleks jääb. Lõpuks ütlesin ma, et on tarwis, kui kellelegi usust wabastame, temale ikkagi midagi asemel anda. Seltsimees Ast ütles, et asemele midagi tarwis pole, aga mina arwan, et see järelekaalumatum väide on, mida Ast kunagi on lausunud. (J. T e m a n t, maal.: On ta teistes asjus rohkem järele kaalunud? Naer ja käteplagin.) Seltsimees Ast näeb ainult eitawaid külgi. Kuid peale eitawate külgede on temal terve hulk jaatawaid omadusi. Usumehi-idealiste hindan mina väga kõrgelt. Mis teised nende paradiisõndsustest arwawad, see ei lähe kellelegi palju korda, kuid isiklikult ar-

wan, et ometi ei ole kellelgi õigust seda õndsust halwaks pidada ja kellelki ära võtta midagi asemele seadmata. Kui siin härra Olesk tõendas, et usul moraaliga midagi tegemist ei ole, siis ei ole see õige. Usk on õige tihti olnud moraaliga faktiliselt ühendatud, küsimata kõigist teooriaist. Usk on paljudele inimestele elus tröösti andnud. Mul oli võimalus Tartus dr. Koppel'iga kõneleda ja tema ütles, et on kaks asja, mis waeale ärawawatud inimesele tröösti annawad: üks on usk ja teine wiin. Imelik on, et Asutaw Kogu rahwale usku ei taha lubada inimestele trööstiks, aga piiritust lubab. (K ä t e p l a g i n, naer. W a h e l h ü ü e: Ega teie alkoholi ometi kooli ei taha?) Sellest ei ole juttu. Lõpuks juhiksin tähelpanu selle peale, et usuküsimus ka väljaspool on huwi äratanud. Dr. Luiga kirjutab ja tõendab seda, et usutunnet eitada kõige mõtlematum asi on, millest Asutawas Kogus wõidakse kõnelda. (M. K u r s - O l e s k, sd.: Dr. Luiga'st kõnelete sellepärast, et dr. Luiga teid kiidab.) Mitte sellepärast, waid sellepärast, et dr. Luiga on selles asjas enam kompetent, kui teie kõik kokku.

Juhataja J. Westholm: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja W. P ä t s: Siin tegi rhs. Weiderman paranduse, et järjekorda õppeainete kohta muuta. Järjekord õppeainetes oli ka Wene koolides olemas, nõndanimetatud „mestnitschestwo“, kus esimesel kohal seisid: usuõpetus, wenekeel, ajalugu jne. Niisugust järjekorda õppeainete jaoks pole kooli õppekawas mitte tarwis, iga õppeaine on ühewõrra tarwilik ja sellepärast ei leia mina tarwilikuks mingit järjekorda siin määrata.

Teise paranduse kohta, mida rhs. Kann tegi, et § 35. juurde isemärkus sisse võtta, teatan, et sellega hariduskomisjon ei ole ühinenud, niisama ei saa ka rhs. Ernits'i ettepanekuga ühineda.

Juhataja J. Westholm: § 35. kohta on tehtud kolm parandust, panen nad hääletamisele, esiteks rhs. Weiderman'i ettepaneku õppeainete järjekorra asjus. (H ä ä l e t a t a k s e.) Parandus on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele rhs. Kann'i ettepanek, et usuõpetus koolis oleks wa-

baõppeainena. (Hääletatakse.) Poolt on 27 häält, vastu 36, seega on usuõpetus koolist välja jäetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rhs. Ernits'i ettepanek § 35 juurde lisada: p. 14 — ilma waateõpetus. (J. Temant, maal., paemale poole: Teil tuleb Ernits rühmast välja wisata. K. Päts, maal.: Ernits on tark mees, wõtame vastu.) (Hääletatakse.) 29 häälega 26 vastu on parandus tagasi lükatud.

Nüüd tuleb siis § 35 terwelt hääletamisele. (Hääletatakse.) § 35 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

§ 36. Haridusministeeriumi loaga wõib kohalikkude olude nõudel algkooli eeskawasse wõtta weel teisi õppeaineid, mille juures aga ei tohi tuntawalt kannatada üldhariduslikkude ainete läbiwõtmine.

Juhataja **J. Westholm**: (Hääletatakse.) § 36 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

„§ 37. Õpeainete üleüldise laadi ja läbiwõtmise ulatuse iga õpeaine kohta klassis määravad ära haridusministeeriumi poolt maksmapandawad õpekawad.

(Märkus 1. Algkooli tunnikawa on selle paragrahwi lisas.)

Märkus 2. Pedagoogikanõukogud wõiwad kohaliku kooliwalitsuse kaudu haridusministeeriumilt luba saada wähemaid muudatusi õpe- ja tunnikawades ette wõtta“.

II lugemisel jäi välja märkus 1., mis tunnikawa käsitab, nimelt „algkooli tunnikawa on selle paragrahwi lisas“. Kui komisjoni aruandja olen toetanud, et see märkus I § 37. kolmandal lugemisel vastu saaks wõetud, peasjalikult sellepärast, et üldised õppeained ei määra weel kooli sisu ja tunnijaotus on kindlasti selles lisas ära nähtud ning ka see, mis tahetakse õpetada. Siin ei ole fikseeritud, kiwinenud tunnikawa, waid § 37. järele on võimalus seda tunnikawa ümber muuta kohalikkude olude tõttu, kuid igitahes see tooks selgust algkooli tüübile ja ma toetan, et see märkus niisugusel kujul vastu wõetaks.

J. Piiskar (is.): Mina tahaksin aruandjale ette panna ühe küsimise, nimelt kui see märkus I siin vastu wõetakse, kas siis on vastu wõetud siin seaduses olew tunnikawa wõi ei ole. Ja kui ta vastu wõetud on, millal see siis arutamisele tuleb. Ma juhin tähelpanu selle peale, et siin kõigist muudest on räägitud, kuid enne kui see mul selge, ei wõi ma siin ei vastu ega poolt waielda.

Haridusminister **K. Treffner**: Juba teisel lugemisel waidlesin ma selle vastu, et § 37 märkus I saaks sisse wõetud. Ei tahaks siin kordama hakata neid põhjusi, mis wiimasel korral ütlesin, ainult tuletaksin meelde seda, et tuleb ju mõistamärkus esimest selle lisana, nagu ta hariduskomisjoni poolt oli wälja töötatud ja nüüd siia juurde oli lisatud. Rahwaesitaja Piiskar juba waidles selle vastu, et sel kujul wähemalt wõib selle tunnikawa vastu waielda ja ei oleks otstarbekohane teda sel kujul vastu wõtta. Läänud korral ma rõhutasin, et wäga otstarbetu on juba nüüd tunnikawa kindlaks määrata, sest algkooli tunnikawa peab ühenduses olema keskkooli kawaga. Uute õppeainete arutamise puhul, iseäranis keelte puhul, tuleks wast lahkuminekuid selles kawas. Siin on peasjalikult ette nähtud tundide arw, mille vastu põhimõttelikult wõib waielda, nii et ma saan aru aruandjast, kes peab muidugi kaitsma komisjoni seisukohta sellepärast, et komisjon selle vastu wõtnud, kuid sisuliselt oleks parem, kui see märkus ära jääks.

N. Kann (krst.): Omal ajal töötasin ma selle tunnikawa välja, see wõeti ka hariduskomisjonis vastu, kuid nüüd ei seisa ma enam selle poolt, et see vastu wõetaks, waid oleksin selle poolt, nagu hõrra haridusminister ette pani, et seda märkust sisse ei wõetaks.

J. Piiskar (is.): Mina palusin selgest, ja nüüd selgub, et ma ei wõi poolt ega vastu waielda. Kui aga selgub, et § 37. tunnikawa-märkusega vastu wõetakse, siis wõiks sellele kategooriliselt vastu waielda, aga praegu ma seda weel ei wõi, ja ma soowiksin selgusele jõuda.

Juhataja **J. Westholm**: Järjekorras on sõna aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Et § 35. on uskudeõpetus ja igasugune usuõpetus wälja langenud, siis ühinen ma sellega, et

see juurdeliisatud p. 14 wälja jääks, ja tunnikawa saaks märkusena wõi lisana wastu wõetud.

H. Nurk (sd.): Meie loeme seda seadust juba kolmat korda, kuid tunnikawa ei ole weel kordagi läbi loetud, sellepärast oleks soowitaw, et see ka kord saaks loetud.

Aruandja W. Päts: Sellel korral, kui märkus arutamisel oli, panin ma ette tunnikawa hääletamisele wõtta, siis aga tõendas Asutawa Kogu juhataja selle peale, et märkus on ühes seadusega laiali saadetud ja see on kõigile teada, mis selle märkuse all on mõistetud, nii et see on sama hea, kui wastu wõetud.

J. Piiskar (is.): Ma tahaksin küll selle wastu waielda, et nüüd poolest saadik nagu kontrabandina see tunnikawa läbi wiiakse. Tunnikawa on iseenesest õige tähtis osa selles seaduses. Teda ei ole eriti senni weel kõne alla wõetud, waid siin selgus, et koosoleku juhataja sellekohase seletuse järele tuleb ta ühes märkusega wastuwõetuks lugeda. Kuid ma juhin tähelepanu selle peale, et ühtegi seaduse paragrahwi Asutaw Kogu wastu wõtnud ei ole ilma koosolekul läbi lugemata wõi ilma ette kandmata. Mis jaoks meie siin siis üksikuid paragrahwe loeme? Kui eelmise seletusega leppida, siis wõiks ainult küsida, kes poolt, kes wastu, sest see seadus on kõigile kätte antud. Mina arwan seda, et kui see märkus tunnikawa kohta § 37. juurde wastu wõetakse, siis tuleks seda niiviisi mõista, et see märkus ei tingi weel tunnikawa wastuwõtmist, waid tunnikawa tuleb järgmistel koosolekutel arutamisele ja loetakse siis selle paragrahwi lisaks. Ei saa mitte eeldada, et tunnikawa selle märkusega on wastu wõetud.

Ma teen ettepaneku niiviisi seda seletada, et kui see märkus wastu wõetakse, siis see tähendaks ainult seda, et see tunnikawa tuleb wastu wõtta, kui seaduse paragrahwi lisandus. Kui sarnane seletus mitte wastu wõetaw ei ole, siis panen ette märkus tagasi lükata.

Juhataja J. Westholm: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Kõigepealt tuleb hääletamisele § 37. ühes aruandja poolt tehtud parandusega. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 37. sel kujul tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb § 37, nagu ta teisel lugemisel wastu wõetud. (Hääletatakse.) § 37. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 38—49.

§ 38. Algkooli klassid nimetatakse õpeaastate järele I, II, III... VI klassiks.

§ 39. Iga klassi läbitegemiseks kulub normaalselt üks õpeaasta. Erakorraliselt wõiwad anderikkad õpilased pedagoogikanõukogu otsusel klassi wäheaja ajaga kui ühe õpeaastaga läbi teha, wõi mõne klassi wahele jätta.

Märkus: Kooliülewaldajad wõiwad algkooli jagada ka poolaasta- ehk weel lühemaegisteks klassideks.

§ 40. Õpilast ei wõi jätta ühte klassi kauemaks kui kaheks õpeaastaks.

Täheendus: Nõrgaandeliste laste tarwis korraldatakse kooli juures abiturunid ja awatakse kogukondlikkude omawalitsuste ja riigi kulul iseäralikud abikoolid. Nende koolide korralduse määrab ära sellekohane eriseadus.

§ 41. Õpilaste normaalarw klassis on 40. Ainult erakorralistel tingimistel tohib õpilaste arw tõusta wiiekümneni. On õpilaste arw üle wiiekümne peawad kooliülewaldajad kõrwalklassid awama.

Märkus I. Need märkused on makswad, kui üksainukene klass õpetaja kohta tuleb. On õpetajal korraga käes õpetada enam kui üks klass, siis on kõige kõrgem lubatud õpilaste arw niisuguses ühendatud klassis: kahe klassi ühendusel 40, kolme klassi ühendusel 36, nelja klassi ühendusel 30.

Märkus II. Üle kahe klassi ühendamine ühe õpetaja alla on lubatud ainult iseäralikkude geograafiliste olude wõi erakorraliste tingimiste tõttu (wäiksed mere- wõi soosaared, metsakülad; koolid wähesel arwul koosasuwaille muulastele; suur puudus õpetajaist, kooliruumide puudus jne.)

§ 42. Õpeaasta algul seab õpetaja õpeaine kawa kokku ja paneb selle pedagoogikanõukogule ühtlustamiseks ette, üksikasjaliselt esitades, kuidas ta mõtleb eestulewal õpeaastal õpematerjaali jaotada ning läbi minna ja missuguseid õpewahendid selle juures tarwitada. Kui õpeaasta lõpuks ei ole läbiwõetud klassi normaalõpekawa, siis tuleb sellest ühes

põhjustega teatada kohalikule koolinõunikule.

§ 43. Õpilased wiiakse üle ühest klassist teise ja tunnistatakse kooli kursuse lõpetanuks pedagoogikanõukogu otsuse järele õpilase õpetöö edu ja üleüldise waimlise arenemise põhjal.

§ 44. Igas algkoolis peawad olema tarwilikud õpeabinõud ja õpilaste ning õpetajate raamatukogud. Haridusministeerium seab kokku nende õpeabinõude nimekirja, mille muretsemine on sunduslik kooliülewalpidajatele.

§ 45. Puudustkannatawaile õpilastele tarwisminewad õperaamatud ja muud õpewahendid muretsetakse neile kooliülewalpidajate poolt tasuta.

§ 46. Õpilaste terwise eest hoolitsemiseks pannakse kooliarstid ametisse.

§ 47. Igas algkoolis peab olema kooliapteek kõige tarwilikumate arstirohtudega ja abinõudega.

§ 48. Igas koolis peab olema tarwilik arw kooliteenijaid, kelle tegewusala, õigused ja kohused on kindlaks määratud koolihoolekogu poolt kokkuseatud ja kooli ülewalpidaja asutuse poolt kinnitatud juhatuskirjas.

§ 49. Kohalikke tarwidusi silmas pidades wõib algkooli ruumides, kui see koolitööle takistuseks ei ole, awada muid haridusasutusi: täiendus- wõi eriklasse, pühapäewa-, wõi õhtukoole, kursusi, lugemistube jne.

(Wahel hüüe: Koosolek lõpetada.)

Juhataja **J. Westholm**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada.

Haridusminister **K. Treffner**: Siin on üks paragrahw wälja jäänud, mis puutub karistuswiiside kohta koolis, sellepärast palun sekretääri järele waadata.

Juhataja **J. Westholm**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Aruandja **W. Päts** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega §§ 50 ja 51.

III. Õpilased. § 50. Algkooli esimesse klassi wõetakse vastu lapsi õpetöö algul ilma eelhariduseta, teistesse klassi-

desse — õpilasi, kes on läbi õppinud eelmiste klasside kursuse.

§ 51. Õpilaste üleminek ühest algkoolist teise algkooli wastawasse klassi mõjuwail põhjustel — ka õpeaasta wältusel — sünnib ilma igasuguse takistusega. Koduse haridusega õpilase sisseastumise korral otsustab pedagoogikanõukogu, kuhu klassi õpilane paigutada tuleb.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

§ 52. Algkooli kursuse lõpetajale antakse sellekohane tunnistus, mis temale õiguse annab ilma eksamita sisse astuda täienduskooli wõi awalikku keskkooli ja eriõpeasutustesse, kui neis ei maksa iseäralikud wastuwõtmise tingimised.

J. Piiskar (is.): Kui see paragrahw II lugemisel arutamisel oli, siis oldi sellel arwamisel, et awalikku keskkooli ja täienduskooli peaks pääsema ilma igasuguste tingimisteta, ilma eksamiteta, ja tehti erand eriõppeasutuste kohta, kui neis ei maksa iseäralikud wastuwõtmise tingimised. § 52. laseb aga ennast nüüd nii lugeda, nagu käiks see tingiw lause ka täienduskooli ja awalikkude keskkoolide kohta. See on mõte, mida § 52. teisel lugemisel ei olnud. Et sarnast seletust ära hoida, panen ette § 52. „kui neis“ asemel „kui wiimastes“ lugeda.

Juhataja **J. Westholm**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Et rhs. Piiskar'i ettepanek § 52 sisuliselt ei muuda, siis ühinen temaga.

Juhataja **J. Westholm**: Sellega tuleb rhs. Piiskar'i ettepanek ühes § 52. hääletamisele. (Hääletatakse.) § 52. on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb):

§ 53. Kui kesk- wõi eriõpeasutustes tarwilikku ruumi kõikidele sisseastujatele ei leidu ja kui nende koolide ülewalpidajad kõrwalklasse awada ei jõua, siis wõetakse neisse õpilasi vastu wõistluse järele.

J. Piiskar (is.): Selle seaduse II lugemisel juhtisin ma tähelepanu selle peale, et § 53. õieti siia peatükki ei peaks kuuluma. § 53. räägitakse õpilastest ja nende õigustest. Kui nüüd § 53. räägitakse sellest, et kui kesk- wõi eriõppeasutustes ruumi ei leidu jne., siis on see kesk-

kooli wastuwõtmise paragrahw ja tema koht ei ole sugugi siin, kus räägitakse õpilaste õigustest. Kui meie tahame oma tulewiku kooli üles ehitada ühtluskooli peale, siis järgneb sellest paratamatult, et igal algkooli lõpetajal on õigus edasi minna, sest muidu ei ole ühtluskooli. Sellepärast panen ma ette § 53. hoopis wälja jätta.

Juhataja J. Westholm: Sõna on lõpukokkuwõtteks aruandjal.

Aruandja W. Päts: § 52. on ära öeldud, et igal algkooli lõpetajal on õigus ilma eksamita keskkooli astuda, kuid tegelikus elus juhtub tihti wastolusid ja siis on § 53. selgesti ära näidatud, kuidas niisugusel korral on wõimalik keskkooli pääseda. Et need kaks paragrahwi elus nii lähedalt seotud on, et wahet ei saa teha, mis paragrahwi järele keskkool algab ja mis paragrahwi järele algkool peaks olema ja et meil on wastu wõetud, et kool peab ühtluskool olema ja ei taheta wahet teha alg- ja keskkooli wahel, siis on palju parem, kui see paragrahw niisugusel kujul wastu wõetaks, nagu ta ette kanti.

Juhataja J. Westholm: Panen rhs. Piiskari ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rhs. Piiskari ettepanek on 22 häälega 17 wastu tagasi lükatud. Sellega on § 53. wastu wõetud.

Aruandja W. Päts: Il lugemisel on § 44. järele täiendaw paragrahw wastu wõetud, mis järgmiselt käib: „Koolis wõiwad tarwitusel olla ainult pedagogilised karistuswiisid. Kehalik karistus on keelatud“.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Paragrahw on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb):

§ 54. Õpilastele, kes enne kursuse lõpetamist koolist wälja astuwad, annab algkool neile töö tagajärgede kohta sellekohased tunnistused.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) § 54. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb):

§ 55. Koolikohustuslikud õpilased on wabastatud kõikidest naturaalkohustus- test riigi ja omawalitsuse wastu.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) § 55. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Ma kuulen hüüdeid kwoorumi kohta. (Sekretäär loeb koosolijaid.) Teatan, et kwoorum koos ei ole ja lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 8.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei.**

Abiesimees **J. Westholm.**

Sekretäär **H. Martna.**